

Дәріс 1 кіріспе

Соңғы жылдардағы жалпы әлемдік экономикалық үдерістің дамуы өңірлік сауда блоктары деп аталатын, өңірлік интеграциялық бірлестіктердің елеулі өсуімен сипатталады.

Осындай келісімдер шеңберінде әлемдік сауда операцияларының үштен бірінен астамы жүзеге асырылады, ал егер Азия-Тынық мұхит экономикалық ынтымақтастығын (АТЭЫ) есепке алсақ, шамамен үштен екісі.

Қазіргі таңда іс жүзінде әрбір ел кемінде осындай бірлестіктердің біріне кіреді деп айту болады. Көптеген мемлекеттер, жеке алғанда, дамушы елдер өңірлік интеграцияларды өзінің экономикалық даму құралы ретінде көреді.

Өңірлік ынтымақтастықтың бірнеше түрі бар, бірақ олардың барлығы бір мақсатты көздейді – қатысушы елдер арасындағы саудадағы шектеулерді азайту, бұл үшін елдермен саудаға қатысты кемсітуді білдіреді.

Осындай келісімдер өзінің қарапайым нысанымен блок мүшелері арасындағы саудада кедендік тарифтерді болдырмайды, алайда көптеген жағдайларда, олар тарифтік емес кедергілерді қамтып және инвестициялауға ырықтандыру тәсілін және экономикалық саясаттың басқа да аспектілерін тарата отырып, алысқа барады.

Тұтас алғанда, әлемдік тәжірибеде өңірлік экономикалық интеграцияның бірнеше түрлері бар немесе сатылары бар:

еркін сауда аймағы

кеден одағы

жалпы нарық

экономикалық одақ

XXIV ГАТТ анықтамасына сәйкес Кеден одағы деп екі немесе бірнеше аумақты бір кеден аумағымен келесі түрде ауыстыру түсіндіріледі:

I. Баж салшы және сауданы реттеудің басқа да шектеу шаралары одақты құрайтын аумақтар арасындағы барлық саудада немесе, кем дегенде, осы аумақтарда болатын барлық тауар саудасына қатысты жойылады, және

II. іс жүзінде осы баж салығын және сауданы реттеудің басқа да шараларын одақтың әр мүшесі Одаққа кірмеген аумақтармен саудаға қатысты қолданады.

Басқаша айтқанда, Кеден одағы үшінші елдерге қатысты еркін сауда аймағы мен бірыңғай кедендік тарифті қиыстыруды білдіреді. Қазақстан, ТМД басқа мемлекеттері сияқты әлемдік экономиканың толыққұқылы қатысушысы болуға және кеңес дәуірінен кейінгі кестікте көптеген интеграциялық бірлестіктердің белсенді қатысушысы болып, өзінің сыртқы экономикалық байланыстарын дамытуға күш салады.

Пәннің оқу-әдестемелік кешені. аль-Фараби атындағы ҚазҰУ

Осыған байланысты, 2000 ж. 10 қазанда Беларусь, Қазақстан, Қырғызстан, Ресей және Тәжікстан мемлекеттерінің басшылары Еуразиялық экономикалық қоғамдастықты құру туралы шартқа қол қойды.

Әрі қарай 2006 жылғы 16 тамызда ЕурАзЭҚ мүше (Қазақстан, Ресей және Беларусь) мемлекеттердің басшылары «ЕурАзЭҚ шеңберінде кеден одағын қалыптастыру туралы» Шешім қабылдады.

Және, ақырында, 2007 жылғы 6 қазанда Беларусь Республикасы, Қазақстан Республикасы және Ресей Федерациясы Бірыңғай кеден аумағын және кеден одағын құру туралы шартқа қол қойды.

Кедендік Одақ құрылғаннан бері, макроэкономикалық тиімділігін байқауға болады. Кедендік Одақ қатысушы-мемлекеттер үшін айтарлықтай, оң пайдасын беруде. Шетел инвестицияларын тарту, ұлттық ЖІӨ өсуі, өнімнің өзіндік құнын төмендету және басқа да көптеген шешуші көрсеткіштер бойынша оң динамиканың неғұрлым нақты цифрларын беріп жатыр. Үш мемлекеттің экономикалық субъектілерінің бірегейлендірілген кедендік тарифтер мен импортқытаж салықтарына бейімделу кезеңіне байланысты белгілі қиындықтар туындады. Ұлттық кедендік әкімшіліктер арасында жекелеген сәйкессіздіктер бар, олар Кеден одақ комиссиясының тәсілді жұмыстары арқылы жойылып келеді. Кеден одағы қазақстандық өндірісшілер үшін өткізу нарығының шекарасын Бресттен Владивостокқа дейін кеңейтті. 2011 жылы біздің экспорт Ресейге 60 пайызға, ал Беларусь мемлекетіне 2,3 еседен астамға өсті. Біртұтас кеден аумағы ішінде шетел валютасын алып жүруге қойылған шектеулер алынып тасталды. Бұл Ресей мен Беларусь мемлекетінің тауар өндірушілері үшін жасалды. Осылардың бәрі, байқағанымыздай, барлық қазақстандықтар, ресейліктер және беларусьтер үшін нақты тиімділіктер.

Біздің елдеріміздің азаматтарының кедергісіз өтуі үшін бірлескен шекараларымыз өлдір болып келеді. Қазақстанның, Ресейдің және Беларусьтің Кеден одағы - бүкіл ТМД кеңістігіндегі шынымен де ерікті және тең құқықты интеграцияның бірінші формасы. Бұл тарихта алғаш рет біздің елдеріміздің халықтарын өзара сыйластық, ұлттық болмысты сақтау және ортақ болашақтың бөлінбестігін түйсіну негізінде жақындастырады. Кеден одағының біртіндеп Біртұтас экономикалық кеңістікке, ал уақыт өте келе, Еуразиялық экономикалық одаққа ауысуы бізді халықтарымыздың өркендеуі үшін қуатты ынталандырушы күшке айналып, біздің елдерімізді кең ауқымды әлемдегі жетекші позицияларға алып шығады.

Еуразиялық идея теориядан шынайы практикалық кезеңге өту үдерісінде. Негізі, идея ұсынғаннан бері, Президенттің белсенді қатысуымен болған идеяның жүзеге аса бастауында бес кадамды ерекшелеуге болады: Бірінші кадам, 1994 жылы Мәскеуде ТМД қатысушыларына Еуразиялық одақ құру туралы бастама көтеруі; екінші кадам, 1995 жылы Қазақстан, Ресей, Беларусь президенттері Кедендік одақ құру туралы келісімге қол

қоюы, кейінірек Қырғызстан мен Тәжікстанның қосылуы; үшінші кадам, 2000 жылы Бішкекте Кедендік одаға кіретін Қазақстан, Ресей, Белоруссия, Қырғызстан, Тәжікстанның мемлекетаралық кеңесінде жаңа халықаралық ұйым – Еуразиялық экономикалық қауымдастықтың құрылуы; төртінші кадам, 2002 жылы Қазақстан, Қырғызстан, Тәжікстан және Өзбекстан президенттері Орталық азиялық ынтымақтастық ұйымын құру туралы келісімге қол қоюы; бесінші кадам, 2003 жылы Мәскеуде Қазақстан, Беларусь, Ресей, Украина президенттері бірігіп экономикалық кеңістік құру туралы келісімге қол қоюы.

Қазақстанның, Беларусьтің және Ресейдің Кеден одағы Еуразиялық экономикалық қауымдастықтан қисынды түрде өсіп шықты. Оның 2000 жылы бес ел – Беларусь, Қазақстан, Қырғызстан, Ресей және Тәжікстан пішінінде құрылуы еуразиялық интеграция тәжірибесіндегі бетбұрысты сәт болды. ЕурАзЖ шеңберінде интеграциялық үдерістің түрлі өлшемдері бойынша тетіктердің тармақталған құрылымы қалыптасты. Оның үстіне олар тек мемлекетаралық деңгейде ғана емес, сонымен бірге төменнен кәсіпкерлердің, ғылым, білім беру және мәдениет қайраткерлерінің, ҰЕҰ, жастардың бастамасы бойынша тағайындалады. Жаһандық қаржы-экономикалық дағдарысты ескергенде Еуразиялық даму банкі мен Дағдарысқа қарсы қор құру уақытылы атқарылған іс болды. Бүгінде ол ЕурАзЭҚ-тың бірқатар елдеріндегі нақты экономикалық жобаларды қаржыландыруға мүмкіндік беріп қана қоймай, сонымен бірге жедел көмек, мысалы, әлемдік дағдарыс зардаптарын басқаннан берген Беларусь экономикасына, көмек беруге де жағдай жасады.

Дегенмен, жоғарыдағы бес ірі құбылыстан бөлек, қазіргі таңда әртүрлі деңгейде, әскери жағынан ҰҚШҰ-ға, экономикалық тұрғыдан Кедендік Одақ (Қазақстан, Ресей, Беларусь), саяси мүдде жағынан ШЫҰ -ға, АӨСШК-ке интеграциялану үрдісі жүзеге асты. 2012 жылдың қаңтарынан бастап күшіне енген нағыз толыққанды, өркениетті, еуропалық ортақ нарық секілді құрылым - Бірлескен экономикалық кеңістікке жол ашылды.

Үш елдің Кеден одағы пішінінде өндірісшілердің салалық ассоциацияларының тез пайда болуы жеке мәселе. Біздің кәсіпкерлеріміз өз мүдделерін келісу, ішкі бәсекелестік пен өзара қолдау ережелерін қалыптастыру үшін интеграцияланады. Еуразия Медиа-форумы, Телевизия мен радионың Еуразия қауымдастығы нақты бір тақырыптар бойынша жұмыс істейді. Еуразия кино және театр фестивальдері, түрлі мәслихаттар, жастар форумдары әсдүрге айналып келеді. Сондай -ақ, Елбасының бастамасы негізінде, Санкт-Петербург экономикалық форумда құрылған Университеттердің еуразиялық қауымдастығы, Ғалымдардың еуразиялық клубы, Жары технологиялардың халықаралық орталығы бүгінде ағартушылық және ғылыми кеңістікте өзінің көкжиегін кеңейте түсті. Қоғам өмірің барлық тереңіне бойлай түскен тікелей интеграция үдерістері жүріп жатыр. Еуразия интеграциялық идеясы өмірлік күшінің көрінісі осы. Бүгінде

халықтарымыз өздерін қалыптасу үстіндегі еуразиялық біртектіліктің, оның мәдени, діни және тілдік көпқырлылығы бөлшегі ретінде барынша айқын сезіне бастады. Мұнда жемісті экономикалық өзара іс-қимыл мен ізгі көршілестікке деген ортақ ұмтылыс анық байқалады. Біздің барлығымыз тек бірлескен өткеніміздің бай тәжірибесі ғана емес, сондай-ақ, бөлінбейтін ортақ тарихи болашағымыз бар ұлттардың жаңа ғажайып еуразиялық қоғамдастығы пайда болуының куәгерлері болып табылады.

Өз кезегінде үш мемлекеттің экономикалық саясатын үйлестірудің тетіктері, қызметтердің, капиталдар мен еңбек ресурстарының, біріздендірілген заңнамалардың трансшекаралық еркін қозғалысын қамтамасыз ету шындыққа айналды. Бизнесінің ұлттық субъектілері БЭЖ-ке қатысушы әрбір мемлекеттің инфрақұрылымдарына теңдей мүмкіндігін иеленетін болады. Болашақта біртұтас көліктік, энергетикалық және ақпараттық жүйелер қалыптасады.

БЭЖ интеграцияның мейлінше жоғары сатысы - Еуразиялық экономикалық одаққа өту үшін берік негіз қалайды, қуатты бірлестік болады. Үш мемлекеттің жиынтық ІЖӨ-сі жуық шамамен 2 триллион долларды құраса, өндірістік әлеуеті 600 миллиард долларға, ауыл шаруашылық өнімдерін өндіру көлемі - шамамен 112 миллиард долларға, ал жалпы тұтыну нарығы 165 миллион адамға бағаланады.

Енді алдымызда келесі баспалық біздің интеграцияның ең жоғарғы деңгейі – Еуразиялық экономикалық одағын құру түр. Бұл бірлестік бізге технологиялық, жаңғырту, инновация салаларында тиімді кооперациялар құруға қосымша мүмкіндіктер береді. Еуропалық үлгіде Еуразиялық одақтың атқарушы комитеті мен жалпы парламент, әр сала бойынша комиссиялар құру мәселесі де бар. Бұл үлкен қадам 2015 жылға қарай жоспарланып отырғанын білеміз.

Дәріс 2

Қазақстандық құқық жүйесіндегі кеден құқығының өзекті мәселелері.

Кеден құқығының пайда болуына Қазақстанның мемлекеттік қызметінде кеден саласының бөлінуі әсер етті. Кеден саласын монополиялық мемлекеттік реттеудің қажеттілігі ішкі және сыртқы саясаттың құрылымы кеден саясатын анықтау арқылы кеден қызметінің арнайы органдарының, кеден ісінің құрылу жолдары арқылы кеден жүйесінің қалыптасуына алып келеді.

Кеден құқығының дамуының алғашқы кезеңі оның, пәнінің тар болуымен және қоғамдық қатынастарды кедендік реттеуімен сипатталады. Кодификацияланған актінің қабылдануы құқықтық реттеуде кеден құқығы пәнінің жаңа мазмұнын қалыптастырады.

Пәннің оқу-әдестемелік кешені. аль-Фараби атындағы ҚазҰУ

Еуропа кеденқұқығының тәжірибесі көрсеткендей, фискальды функцияның басқа экономикалық бірыңғай нарықтың шараларымен салыстырғанда, рөлі төмен болуы тиіс. Кеден саласының құқық қорғау аспектілеріне заңсыз есірткі және заңсыз қару айналымдары, халықаралық терроризммен күресу жатады.

Құқықтың әр саласының өз пәні оны реттейтін өз әдісі болады. Құқық ғылымындағы басқа салалармен салыстырғанда кедендік құқық біршама жаңа және аз зерттелген сала, сондықтан да оның тақырыбы мен реттеу әдісінің ерекшеліктерін анықтау әжептәуір күрделі жағдай.

Құқықтың кедендік құқық деген дербес саласы бар ма дейтін мәселеде заңгерлер арасында бір пікірдің жоқ екендігін айта кеткен жөн.

Мысалы, ресейлік ғалымдар (Бахрах Д.Н., Чемакин И.М.) кедендік құқық-әкімшілік құқық институты деген қорытынды жасаған. Басқа авторлар (Б.Н.Габричидзе, А.М.Козырин т.б.) кедендік құқық құқықтың дербес кешенді саласы болып табылады деп санайды.

Қазақстандық ғалымдар (Сәрсенбаев М.А., Әлібеков С.Т.) да кедендік құқық құқықтың дербес саласы деп санайды.

Заң ғылымы ертеден-ақ құқық саласын шектеудің негізгі етіп құқықтық реттеудің тақырыбын қояды, яғни құқықтың қай саласының болмасын нормасын реттейтін қоғамдақ қатынастарды қояды.

Кешенді сипаттағы қоғамдық қатынастар кедендік құқық тақырыбы болып табылады, ұлб қатынастар кедендік істің мазмұнында және құрылымында көрсетілген, сол мазмұн құқықтық реттеудің тақырыбы да болып табылады.

Кедендік ісөз құрамы мен құрылымы жағынан алғанда көпжақты (көпжоспарлы), кешенді сипаттағы күрделі құбылыс. Сондықтан кедендік іс аясындағы қоғамдық қатынастар да бірнеше топқа бөлшектенеді, олардың бір-бірінен айтарлықтай өзгешеліктері бар және олар құқықтың әр саласының: конституциялық, әкімшілік, қылмыстық, қылмыстық-іс жүргізу, азаматтық, еңбек, белгілі бір шамада халықаралық құқық саласының да нормаларымен реттеледі.

Кеден құқығы мен кеден саласының дамуында кезеңдік бөліну 1995 жылғы 20 шілдедегі «ҚР кеден ісі туралы» Президенттің заң күші бар Жарлығымен көрінді.

Бұл жүйеленген нормативтік құқықтық актіні қабылдау кеден заңдарын толықтырып, құқық саласы ретіндегі құрылымын реттеуге, кеден құқығы пәнін кеңейтіп, әдіс-тәсілдерін анықтауға, қағидаларын бөліп көрсетуге және қазақстандық құқықтың басқа да салаларымен байланысын құқыққа дәстүрлі тәсіл арқылы білуге мүмкіндік береді. Кеден ісінде жаңа мазмұнды категориялы аппарат пайда бола бастады.

Ең маңызды мәселелер қатарына басқа қазақстандық құқық салаларымен - әкімшілік, салықтық, қылмыстық, қылмыстық-процессуалдық, қаржылық, еңбек құқықтарымен үйлесімі жатады.

Мемлекеттік құқықтық реттеуге жататын кеден саласымен байланысты қорғаныс, ұлттық қауіпсіздік, сыртқы экономикалық қызмет, табиғи монополия, экология, және т. б. салаларды атауға болады.

Сыртқы сауда байланысының алғашқы жазба мәліметтері Ежелгі Египеттің алтыншы династиясының (б.э.д. III мыңжылдықтың басы) ескерткіштерінде табылған.

Бұл кезеңде египеттің көпестері финиктер қаласымен және Двуречья мемлекеттерімен сауда байланыстары болды.

Құлиеленушілік кезіне қарай мемлекеттік аппаратта көптеген жиындар мен салықтар, соның ішінде тауар өткізу үшін де салынды. Тауарларды жеткізу барысызак болғандықтан, көпестер жолда тоқтап демалған. Олардың белгілі бір тоқтайтын жерлері болған. Ондай жерлерге көптеген шығындар шықты.

Ежелгі Грецияда кеден бажы тауарларға аз дегенде тауар құнының 11 бөлігін құрады. Кейін б.э.д. 4ғасырда тауарларға 12 -11 дейінгі кеден бажы салынды. Осыған сәйкес гректер сауданы дамытып, табыстарын кеңейте түсті. Антикадағы шетелдіктер осындай мақсатта баж төлеуден босатылды.

Б.э.д. IIIғасырда Карфагенді мемлекеттің кірісіндегі ең маңыздысы кеден бажы болды. Сол арқылы олар Риммен соғысты жүргізе алды.

Феодалды Қазақстанда мұндай бағытты реттейтін нормативтік акт болмаған, бірақ басқа да кеден ісіне байланысты түсініктер болды. Мысалыға: "кеден" сөзі қазіргі кезде қолданылып жүрген, татар өзінен шыққан: "белгі" мөр (тамга) түріктілдес сөзінде, Қазақстанда да осы мағына болды. Оның алымына байланысты түрімен бағасына қарай баждарды бөлді. Бағасына қарай баж, ал көпестер тауардың бағасына қарай белгілі бір пайызын төледі. Түріне қарай баж тауар салмағына, көлеміне алынды, бірақ ол бағасына қарамады. Объектісіне қарай баждар қазақстанда импорт, экспорт және транзиттерге байланысты алынады.

Кеден құқығы мен кеден саласының дамуында кезеңдік бөліну 1995 жылғы 20 шілдедегі "ҚР кеден ісі туралы" Президенттің заңкүші бар Жарлығымен көрінді.

Бұл жүйеленген нормативтік құқықтық актіні қабылдау кеден заңдарын толықтырып, құқық саласы ретіндегі құрылымын реттеуге, кеден құқығы пәнін кеңейтіп, әдіс-тәсілдерін анықтауға, қағидаларын бөліп көрсетуге және қазақстандық құқықтың басқада салаларымен байланысын құқыққа дәстүрлі тәсіл арқылы білуге мүмкіндік береді. Кеден ісінде жаңа мазмұнды категориялы аппарат пайда бола бастады.

Ең маңызды мәселелер қатарына басқа қазақстандық құқық салаларымен – әкімшілік, салықтық, қылмыстық, қылмыстық-процессуалдық, қаржылық, еңбек құқықтарымен үйлесімі Мемлекеттік құқықтық реттеуге жататын кеден саласымен байланысты қорғаныс, ұлттық

Пәннің оқу-әдестемелік кешені. аль-Фараби атындағы ҚазҰУ

қауіпсіздік, сыртқы экономикалық қызмет, табиғи монополия, экология, көлік және т.б. салаларды атауға болады.

Қазақстан Республикасының қорғанысы республиканың егемендігін қорғау, аймақтық біртұтастықты сақтау және оның шекарасына қол сұғылмауын қамтамасыз ету мақсатында жүзеге асырылатын саяси, әскери, экономикалық, экологиялық және әлеуметтік құқықтық сипаттағы мемлекеттік шаралар жүйесі болып табылады. Қарулы күштерге әскери басқарудың органдары, қарулы күштердің түрлері, тыл, әскери құрылыс бөлімдері, әскери оқу орындары, соғыс кезінде – шекаралық және ішкі әскер, ұлттық гвардия, ҰҚК-ң әскерлері, Азаматтық қорғаныстың басқару органдары мен бөлімдері кіреді.

Қазақстанның мемлекеттік шекарасының қорғауды заңмен бекітілген жағдайларда кеден органдарымен бірге қызмет атқаруға шақырылған шекаралық әскер жүзеге асырады.

Сыртқы экономикалық қызметті құқықтық реттеу кейінгі кездерінің босануы әкімшіліктен гөрі экономикалық әдіске көшу тенденциясын көрсетеді. Әрине, бұл көптеген күрделі процедураларды жеңілдетіп, кеден тарифін реттеудің анық қажеттілігі пайда бола бастағанымен, осы уақытта кедендік әкімшіліктендіру сақталды.

Қазақстан төмендегі қызмет түрлері енетін табиғи монополиялар саласын: құбыр жүйесі магистралімен мұнай өнімдері мен мұнайды тасымалдау; магистралді және таратушы құбыр жүйелерімен газ бен газ конденсатын тасымалдау; жылу және электр энергиясын беру мен бөлу, темір жол магистралінің эксплуатациясы; әуе жай, порттарда, әуе – навигация қызметі; жергілікті байланыс жүйесін пайдалану мен телекоммуникация қызметі; су шаруашылығы және канализация жүйесінің қызметі, пошта байланысы қызметі; заңмен бекітілген басқа да қызметтер түрін жатқызады.

Мемлекет қызметінің салалары оларды өзара қызметтесуі тапсырмалары мен іске асырып жатқан жұмыстарынан байқалады. Ішкі және сыртқы саясаттың құрамдас бөліктеріне сыртқы экономикалық, ақша – несие, сауда, кеден, сағды инвестициялық, қазынагерлік, жаңа өнеркәсіптік, мониторлық және т.б. жатқызуға болады.

Қазақстан үшін жалпы мемлекеттің осы ішкі және сыртқы саясат құрамдас бөліктерінің мақсатын, маңызын, әлеуметтік бағыттылығын, өзара сәйкестілігін, орындау жауапкершілігін қарастыруды қажет ететін ұлттық саясат туралы нормативтік құқықтық акт қажет.

Қазақстан Республикасының кеден құқығы дегеніміз - тауарлар және көлік құралдарын кеден шекарасы арқылы өткізуге байланысты қоғамдық қатынастар реттейтін заң нормаларының жиынтығынан тұратын заңғылымының дербес саласы.

Кеден құқығының пәні болып тауарлар және көлік құралдарын кеден шекарасы арқылы өткізуге байланысты туындайтын қоғамдық қатынастар табылады. Кеден құқығының нормаларымен реттелетін болғандықтан олар кедендік құқықтық қатынастарға жатады.

Кеден құқығы, басқа құқық салалары секілді жалпы және ерекше бөлімдерден тұрады. Кеден құқығының жалпы бөлімі кеден ісі саласындағы барлық қоғамдық қатынастардың реттелуіне қатысты жалпы ережелерден тұратын құқықтық нормалардан: кеден ісін бекітетін міндеттер мен қағидалардан, кеден саясатын, экономикалық қауіпсіздікті жүзеге асыратын, кеден құқығы субъектілерінің құқықтық мәртебесін айқындайтын, кеден ісі қызметін айқындайтын әдістер мен нысандардан тұрады. Ерекше бөлімде келесідей институттар қарастырылған: көлік құралдары мен тауарлардың орын ауыстыруы, кедендік ресімдер, кедендік төлемдер мен салықтар, кедендік ресімдеу, кедендік және валюталық бақылау, СЭҚ -ке кедендік статистика мен тауар номенклатурасын енгізу.

Кеден заңнамасы кеден қатынастарын реттейтін нормативтік құқықтық актілерден тұрады. (2010 жылы 1 шілдеден ҚР аумағында Кеден Одағының Кеден Кодексі үшін енді (ЕурАзЭҚ мемлекеттер басшыларының деңгейінде Мемлекетаралық кеңесінің (Кеден Одағының жоғарғы органы) 2009 жылғы 27 қарашадағы № 17 шешімімен қабылданған Кеден Одағының Кеден Кодексі туралы қосымша) және нормалары тікелей қолданылады. Оның негізінде Жеңілдету және кедендік процедураларды үйлестіру туралы халықаралық (1973 жылғы Киото конвенциясы) жатыр. Кеден Одағындағы кедендік реттеу Кеден Одағының кеден заңнамасына сәйкес жүзеге асырылады, ал мұндай заңнамамен реттелмеген бөліктері Кеден одағына мүше мемлекеттердің заңнамасына сәйкес реттеледі. Қазақстан Республикасында бұл – 2010 жыл 30 маусымдағы «Кеден ісі туралы ҚР кодексі».

Дәріс 3

Кеден ісі саласындағы құқықтық қатынастар

Кеден құқықтық қатынастарының өз ерекшеліктері болады. Бұл ерекшелік құқықтық қатынастардың пайда болуы, қызмет етуі, дамуы тек кедендік-құқықтық нормалардың реттелуі негізінде ажырады. Бұдан басқа, кедендік құқықтық қатынастарға заңды құқықтары мен міндеттері бар нақты субъектілер түседі, сондықтан кедендік құқықтық қатынастар әрқашан жекешеленген.

Көрсетілген құқықтық қатынастар кеден шекарасы арқылы тауарлар мен көлік құралдарын өткізуіне байланысты пайда болады, өйткені бұл құқықтық қатынастар материалдық құндылықтар мен ақша құралдарының өткізілуімен

байланысты мүлтік сипатта болады. Кеден құқықтық қатынастарының ерекшелігі оның қатысушыларының бірі – кеден органдарының ерекше жағдайына байланысты. Бұл кеден ісі саласындағы арнайы өкілеттіктері бар кеден құқығының ерекше субъектісі. Бұл өкілеттіктер кеден органдарына кеден заңнамасының актілерімен берілген. Кеден құқықтық қатынастарының ерекшелігі мақсаты мен қажеттіліктері әр түрлі, кейде тіпті қарама - қайшы болатын әр түрлі субъектілердің арақатынасына байланысты.

Кеден құқықтық қатынастары құрамының өзіндік құрылымы бар және келесідей элементтерден тұрады: құқық қатынастарының объектісі, субъектісі және мазмұны. Құқықтық қатынастың әрбір субъектісінің құқықтары мен заңды міндеттері болады, яғни кеден құқықтық қатынастарының әр субъектісіне құқықтық қатынастың мазмұнын құрайтын кеден заңнамасымен регламенттелген өкілеттіктер беріледі.

Кеден құқықтық қатынастарының объектісіне қатысушылардың құқықтары мен міндеттері бағытталған. Кеден құқықтық қатынасының объектісіне кеден шекарасы арқылы тауарлар мен көлік құралдарын өткізу тәртібі жатады.

Құқықтық қатынастардың субъектісі дегеніміз – бұл олардың нақты қатысушылары. Кеден құқығының субъектілеріне жатады: 1) кеден органдары; 2) кеден органдарындағы мемлекеттік қызметкерлер және кеден ұйымдарының қызметкерлері; 3) заңды тұлғалар; 4) жеке тұлғалар. Бұл субъектілерді екі топқа бөлуге болады: арнаулы және басқа субъектілер. Кеден құқығының арнаулы субъектілеріне кеден органдары, кеден органдарындағы мемлекеттік қызметкерлер жатады. Олардың ерекшелігі кеден құқығымен белгіленген кеден органдарының біліктілігімен, оларға жүктелген қызметтер және тапсырмалармен, сондай-ақ нақты құқықтары мен міндеттерінің көлемімен анықталады. Басқа субъектілер екі түрлі болады: заңды тұлғалар – кәсіпорындар, мекемелер мен ұйымдар және кеден органдарымен құқықтық қатынасқа түсетін жеке тұлғалар, сонымен қатар басқа субъектілерге кеден ісіне қатысы бар халықаралық ұйымдар жатады.

Дәріс 4

Кеден құқығы субъектілердің мәртебесін анықтаудағы мәселелер.

Кеден құқығының субъектілеріне жатады: 1) кеден органдары; 2) кеден органдарындағы мемлекеттік қызметкерлер және кеден ұйымдарының қызметкерлері; 3) заңды тұлғалар; 4) жеке тұлғалар. Бұл субъектілерді екі топқа бөлуге болады: арнаулы және басқа субъектілер. Кеден құқығының арнаулы субъектілеріне кеден органдары, кеден органдарындағы мемлекеттік қызметкерлер жатады. Олардың ерекшелігі кеден құқығымен белгіленген кеден органдарының біліктілігімен, оларға жүктелген қызметтер және тапсырмалармен, сондай-ақ нақты құқықтары мен міндеттерінің көлемімен

анықталады. Басқа субъектілер екі түрлі болады: заңды тұлғалар – кәсіпорындар, мекемелер мен ұйымдар және кеден органдарымен құқықтық қатынасқа түсетін жеке тұлғалар, сонымен қатар басқа субъектілерге кеден ісіне қатысы бар халықаралық ұйымдар жатады.

Кеден құқығы барлық заңды және жеке тұлғаларға тең құқықтар береді. Олар тең негізде кеден құқықтық қатынастарына түседі: Кеден одағы аумағына тауарлар мен көлік құралдарын әкеледі және әкетеді, сондай-ақ сыртқы экономикалық қызметті жүзеге асырады.

Қазақстан Республикасындағы кеден ісін тек қана кеден органдары жүзеге асырады. Қазақстан Республикасы Президентінің № 539 Жарлығымен ҚР Кеден комитеті құрылғаны кезде, Қазақстан Республикасының егемен кедендік қызметі 1991 жылы 12 желтоқсанда құрылды. Қазақстан Республикасындағы кеден органдары тек кеден ісін жүзеге асырады. Кеден ісін жүзеге асыру кезінде кеден органдары келесідей мақсаттарға жетеді.

Экономикалық мақсаттар елдің бюджетін толықтыруға бағытталған және кеден шекарасы арқылы тауарларды өткізгені үшін кедендік төлемдер мен салықтарды алу арқылы жүзеге асады.

Реттеушілік мақсаттар кеден шекарасы арқылы тауарларды өткізудің ережелерін айқындауға бағытталған. Олар кеден баждарының мөлшерін анықтау, әкелінетін және әкетілетін тауарларды шектеу немесе тыйым салу, лицензиялау, тауарлар экспорты мен импортын квоталау, жеке тауарлар категориясын әкелу мен әкетуге рұқсат беру және т.б. арқылы жүзеге асырылады.

Кеден қызметінің құқық қорғау мақсаттары кеден саласында құқықтық тәртіп орнатуға бағытталған. Бұл мақсат елдің мемлекеттік қауіпсіздігін, тұрғындардың өмірі мен денсаулығын, қоғамдық тәртіпті, адамгершілікті, халықтың мәдени дағдыларын, қоршаған ортаны қорғау, есірткі заттарының, қару-жарақтың, тарихи және көркем мұрағаттардың заңсыз айналымын болдырмау және т.б. жолдармен іске асады.

Кеден органдары қойылған мақсаттарға сәйкес ҚР Кеден ісі туралы кодексінің 8-бабында көрсетілген міндеттерді шешуді қамтамасыз етеді.

Кеден органдары қызметі келесідей принциптерде құрылады:

1) заңдылық;

2) сырқы экономикалық қызметке қатысушылардың және кеден ісі саласындағы қызметті жүзеге асыратын тұлғалардың құқықтарын, бостандығын және заңды мүдделерін қамтамасыз ету;

3) баршаның заң алдындағы теңдігі;

4) жариялылық.

Кеден органдары қызметінің негізгі бағыттары.

Кеден органдарының әкімшілік қызметі. Кеден органдары қызметінің бұл түрі келесідей қызметтерден тұрады:

1) бақылау;

2) фискальды;

- 3) әкімшілік іс жүргізу;
- 4) есептік тіркеу;
- 5) норма жасаушы;
- 6) ақпараттық-кеңес беру;
- 7) шаруашылық.

1. Кеден органдарының *бақылау қызметі* тұрады:

а) *кедендік бақылауды* жүргізу. Кедендік бақылау – бұл Кеден одағы кеден заңнамасының орындалуын қамтамасыз ету үшін кеден органдары жүзеге асыратын қызметтердің жиынтығы.(шекара арқылы тауарлар мен көлік құралдарын өткізудің заңдылығын тексеру, КО кедендік аумағында кедендік бақылаудағы тауарларды пайдалану және оларға билік ету, кеден ісі саласындағы қызметті жүзеге асыру ережелерін тексеру);

б) *валюталық бақылауды* жүзеге асыру. 2005 жыл 13 маусымдағы «Валюталық реттеу және валюталық бақылау туралы» заңға сай кеден органдары валюталық бақылау агенттері болып табылады.

Кедендік шекара арқылы тауарлар өткізумен байланысты валюталық бақылау операциялары кеден органдарының тиісті сыртқы сауда келісімшарттарына қол қойған уәкілетті банктердің шоттарына валюталық түсімнің уақытылы түсуін тексеруден тұрады. Кеден органдары валюталық бақылауды келесідей мақсаттар үшін жүргізеді: а) ҚР кедендік аумағына олар үшін шет елге ақша құралдары аударылған тауарларды әкелуге; б) ҚР кедендік аумағына әкелінбеген(ҚР кедендік аумағына келмеген), бір ақ резидент емес тұлғамен тауарлар үшін төленген ақша қаражаттарын ҚР -на қайтару.

2. Кеден органдарының *фискальды қызметі* өндіріп алу, кей жағдайларда кедендік төлемдерді мәжбүрлеп өндіріп алу болып табылады.

3. Кеден органдарының *әкімшілік іс жүргізу қызметі* өзіне қосады:

а) кеден органдарының әкімшілік құқық бұзушылық жасаған тұлғаларды жауапкершілікке тартуы;

б) кеден органдарының әрекетіне(әрекетсіздігіне), олардың шешімдеріне шағымдар өндірісі, азаматтар мен ұйымдардың құқықтарының бұзылуы.

4. *Есептік тіркеу қызметі* .Бұл қызмет келесідей бағыттарда жүзеге асады:

а) тауарлар және көлік құралдары кеден ресімдеу;

б) кедендік статистиканы жүргізу;

в) кеден ісі саласында қызмет ететін тұлғалардың тізімін жасау.

5. *Норма жасаушы қызметі*. Бұл қызметтің іске асу нәтижелеріне заң ережелерінің орындалуы үшін(көбінесе Кеден Кодексі) қабылданған ҚР ҚМ КБК бұйрықтары мен жарлықтары және жекелеген нормативтік құқықтық актілер (ҚР Үкіметінің қаулылары, ҚР Президентінің жарлықтары) жатады.

6. *Ақпараттық және кеңес беру қызметі* келесі бағыттар бойынша жүргізіледі:

а) қабылданған шешім, жасалған әрекеттің(әрекетсіздік) себептері туралы ақпарат беруі;

б) кеден ісі саласындағы құқықтық актілер туралы ақпарат беру;

в) кеден ісі сұрақтары және кеден органдары білікті лігіне жататын сұрақтар бойынша кеңес беру. Кеңес беру кеден органдарымен тегін жасалады. Ол кеден органдарының міндеті болып табылады: осы қызметтің сапасыз орындалуына жауапкершілік көзделген;

г) алдын ала шешім қабылдау . *Алдын ала шешім* заңнамамен дербес институтқа бөлінген.

7. Шаруашылық қызметі. Шаруашылық қызметінің жүзеге асуы кеден органдарының барлық жүйесінің қалыпты және үздіксіз жұмыс істеуін қамтамасыз ету болып табылады. Осы қызметтің мазмұнына қаржыландыру, материалдық қамсыздандыру, кеден инфрақұрылымын құрастыру, яғни ҚР кеден шекарасы арқылы өткізу пункттерінің тиісті жабдықтандырылуы, қарау үй-жайларының, қойма алаңдарының құрылысы және т.б. кіреді.

Кеден органдарының қылмыстық іс жүргізу қызметі. Қылмыстық іс жүргізу қызметінің мазмұны болып ҚР ҚК-де қарастырылған қылмыстар бойынша алдын ала тергеуді анықтау нысаны бойынша қылмыстық іс жүргізу, сондай-ақ ҚР ҚК-де қарастырылған қылмыстар бойынша кейінге қалдыруға болмайтын тергеу әрекеттерін жүргізу табылады.

Анықтау – міндетті еме қылмыстық істер бойынша өндірісті анықтаушы(тергеуші) жүргізетін алдын ала тергеудің нысаны.

Кейінге қалдыруға болмайтын тергеу әрекеттері – бұл анықтау органы қылмыстық іс қозғалғаннан кейін қылмыстық істің іздерін табу және алу үшін, сонымен қатар дәлелдемелерді шұғыл алу, бекіту және зерттеу үшін міндетті болып табылатын алдын ала тергеу әрекеттері.

Кеден органдарының қылмыстық іс жүргізу қызметін жүзеге асыруға жедел-іздістіру қызметі себеп болады.

Кеден органдарының ғылыми -зерттеу және білім беру қызметі. Оның құрылымында маңызды бөлігіне жатады:

а) кеден органдарының жүйесінде кәсіби жұмыс кадрларын дайындау сұрақтары;

б) кеден ісі саласында арнаулы білімдерді әр түрлі салалары бойынша ғылыми зерттеулерді өткізу;

в) сыртқы экономикалық қызметтің саласында статистикалық мәліметтерді талдау;

г) халықаралық кеден ынтымақтастығының сұрақтары, соның ішінде шетел кеден қызметтерімен тәжірибе алмасу үшін;

д) кедендік мақсаттар үшін сараптамаларды ұйымдастыру мен өткізу.

ҚР ҚК-не өйкес кедендік зертханалар, ғылыми -зерттеу мекемелері, жоғары кәсіби және қосымша білім беру мекемелері, баспалар, ақпараттық есептеу орталықтары және басқа да мекемелер, сондай -ақ кеден

органдарының міндеттерін шешуге арналаған унитарлы мемлекеттік ұйымдар бар.

Кеден органдарының жүйесін ҚР Қаржы Министрлігінің кедендік бақылау Комитеті басқарады. Өзінің қызметі барысында маңызды қайта ұйымдастырулар және құрылымдық өзгерулерден өтті. Енді олардың мәртебесі бойынша ҚР кеден органдарының бірыңғай жүйесін басқаратын орталық атқарушы орган болып табылады және тікелей кеден ісін басқарады. Қазақстан Республикасының кеден органдары жүйесі:

- кеден ісі саласындағы уәкілетті органнан;
- кеден ісі саласында уәкілетті органның аумақтық (облыстар, республикалық маңызы бар қала, астана бойынша) бөлімшелерінен;
- кедендерден;
- кеден бекеттерінен;
- кеден одағының кедендік шекарасындағы бақылау-өткізу пункттерінен;
- мамандандырылған кеден мекемелерінен тұрады.

Қазақстан Республикасы Үкіметінің шешімімен кедендік апаратық - есептеу орталығы, кедендік зертханалар, кинологиялық, оқу - әдістемелік, ғылыми-зерттеу және басқа да мамандандырылған кеден мекемелері, жоғары кәсіби және қосымша білім беретін білім мекемелері құрылады.

Кеден ісі саласындағы уәкілетті орган заңды тұлға болып табылады және ҚР Үкіметі мақұлдаған ережелер негізінде жұмыс істейді.

Уәкілетті органның аумақтық бөлімшелері мен кедендер заңды тұлға болып табылады және уәкілетті орган қабылдаған ережелер негізінде қызмет етеді. Кеден бекеттері және бақылау-өткізу пункттері заңды тұлға болып табылмайды және уәкілетті орган қабылдаған ережелер негізінде жұмыс жасайды. Уәкілетті органның аумақтық бөлімшелерін құру, қайта ұйымдастыру және таратуды ҚР заңнамасына сәйкес жүзеге асырылады.

Кеден ісі саласында заңды тұлғалар тиісінше кедендік тасымалдаушылар тізіліміне, қуаңша сақтау қоймасының иелерінің тізіліміне, кеден қоймаларының иелерінің тізіліміне және кедендік брокерлерінің (өкілдер) тізіліміне кіруіне байланысты кедендік тасымалдаушылар, қуаңша сақтау қоймасының иелері, кеден қоймаларының иелері және кедендік брокерлер (өкілдер) қызметін жүзеге асыра алады.

Кеден ісі саласындағы қызметті жүзеге асыратын тұлғалар тізілімі ҚР ҚК анықтаған тәртіп негізінде ҚР ҚМ КБК -мен жүргізіледі. ҚР ҚМ КБК үнемі, кемінде үш айда бір рет өздерінің ресми басылымдарында кеден ісі саласында қызмет ететін тұлғалардың тізілімін жариялау керек. Тұлғалар тізіліміне кеден ісі саласында қызмет ететін заңды тұлғаларды қосу ҚК көзделген жағдайларға сәйкес жүзеге асады. Аталған тізілімге қосу үшін төлем алынбайды.

Дәріс 5

Кеден төлемдері: құқықтық реттеу

Кедендік өлемдер сыртқы экономикалық қызметтің маңызды реттеушісі болып есептеледі.

Кедендік төлемдер мен салықтарды төлеу және есептеу тәртібі ҚР КК 12-тарауымен реттеледі.

Кедендік төлемдер мен салықтарға:

- 1) кедендік әкелу бажы;
- 2) кедендік әкету бажы;
- 3) Қазақстан Республикасының кедендік аумағына тауарларды әкелу кезінде өндіріп алынатын қосылған құн салығы;
- 4) кеден одағының кедендік аумағына тау арларды әкелу кезінде өндіріп алынатын акциз (акциздер);
- 5) кедендік алымдар (тауарларды кедендік декларациялау үшін, алып жүру үшін кедендік алымдар, алдын ала шешім үшін төлем) жатады.

Кеден одағының кеден шекарасы арқылы тауарларды өткізген кезде отандық тауарларды жасаушылардың экономикалық мүддесін және жалпы мемлекеттің экономикалық мүддесін қамтамасыз ету үшін ҚР-ң халықаралық келісімшарттарына және (немесе) ҚР заңнамасына сәйкес кеден органдары өндіріп алатын арнайы, демпингке қарсы және өтемдік баждар салынуы мүмкін екенін айта кеткен жөн.

Кедендік баж – тауарларды кеден шекарасымен өткізуге байланысты кеден органдары өндіріп алатын міндетті төлем.

Кеден баждары ~~қбір~~ қызметтерді атқарады. Олардың ең маңыздыларына келесілері жатады:

1) Реттеушілік қызмет – мемлекетке сыржы сауда қатынастарын реттеуге, импорт пен экспорт өлшерін керекті бағытта өзгертуге, экспорт пен импорттың басым бөлігін таңдауға, тауарлардың мемлекет аумағына және аумағынан тыс жерлерге тауарлардың жалпы ағымын реттеуге мүмкіндік береді.

2) Фискальдық қызметі – бұл қызмет мемлекет қазынасын толтыруға бағытталған, мемлекеттік бюджеттің кірісті бөлігін импортшылар (негізінен) төлейді, сондай-ақ экспортшылардың тауарларды әкелгені немесе мемлекет аумағынан әкеткені үшін кедендік төлемдер төлеуі.

3) Бақылаушы қызметі – кедендік баждар мен өлемдердің жалпы сомасының арқасында тауарлар экспорты мен импортының көлемін анықтайды. Сыртқы сауда сальдосын, экспорт пен импорттың құрылымын бағалап, осы мәліметтердің негізінде арнайы өндіріс саласындағы экспортты реттеушілік қызметін қолдана отырып ынталандыруға болады, немесе артта қалған салаларды дамытуға жақсы жағдай жасауға болады.

Тауарларды ~~шарумен~~, тауарларды кедендік алып жүрумен байланысты іс-әрекеттер жасағаны, сондай-ақ ҚР Кеден Кодексінде белгіленген өзге де іс-әрекеттер жасағаны үшін кеден органдары өндіріп

алатын міндетті төлемдер кедендік алымдар болып табылады(ҚР КК 115 -б). Кедендік алымдардың ставкаларын Қазақстан Республикасының Үкіметі белгілейді. Кедендік алымдардың мөлшері кедендік алымдар белгіленген іс-әрекеттерді жасағаны үшін кеден органдарының шамамен алынған шығындарының құнынан аспауға тиіс.

Кедендік алымдарға:

- 1) тауарларды кедендік декларациялау үшін кедендік алымдар;
- 2) кедендік алып жүру үшін кедендік алымдар;
- 3) алдын ала жасалған шешім үшін төленетін ақы жатады.

Тауарларды кедендік декларациялау төлем кедендік декларациялау кезінде өленеді және бюджетке төленген кедендік алым төлеушіге қайтаруға жатпайды.

Бірнеше автомобиль юлік құралымен өткізілетін тауарларды кедендік алып жүру кезінде кедендік алым сомасы көрсетілген көлік құралдарының санына барабар бөлінеді.

Кеден органының тауарларды сыныптау жөнінде және тауарлардың шығарылған елі туралы алдын ала шешім қабылдағаны үшін Қазақстан Республикасының Үкіметі белгілеген мөлшерде ақы өндіріп алынады.

Кедендік баж ставкалары мынадай түрлерге:

- 1) салық салынатын тауарлардың кедендік құнына пайызбен белгіленген – адвалорлық;
- 2) заттай өрнісіндегі физикалық сипаттамаларына (саны, массасы, көлемі немесе өзге сипаттамаларына) қарай белгіленген - өзіндік ерекше;
- 3) осы бапты 1) және 2) тармақшаларында көрсетілген түрлерді ұштастыратын құрамдастырылған болып бөлінеді.

Тауарларды шығарумен, тауарларды кедендік алып жүрумен байланысты іс-әрекеттер жасағаны, сондай-ақ осы Кодексте белгіленген өзге де іс-әрекеттер жасағаны үшін кеден органдары өндіріп алатын міндетті төлемдер кедендік алымдар болып табылады.

Кедендік алымдарға:

- 1) тауарларды кедендік декларациялау үшін кедендік алымдар;
- 2) кедендік алып жүру үшін кедендік алымдар;
- 3) алдын ала жасалған шешім үшін төленетін ақы жатады.

Декларант немесе кедендік алымдар төлеу бойынша міндеттер жүктелген өзге де тұлғалар кедендік алымдарды төлеушілер болып табылады.

Тауарларды кедендік декларациялау үшін кедендік алым кедендік декларацияны бергенге дейін немесе сонымен бір мезгілде.

Кедендік алып жүру үшін кедендік алым кеден органы кедендік алып жүру туралы шешім қабылдағаннан кейін, бірақ кедендік алып жүруді ұйымдастыру басталған күннен кешіктірілмей төленеді.

Кеден органы алдын ала шешім қабылдағаны үшін ақыны төлеуші көрсетілген шешім өзіне берілгенге дейін енгізеді.

Тауарларды кедендік декларациялау үшін кедендік алымдарды төлеу бойынша жеңілдіктер берілген кезде, тұлғаның тауарларды пайдалану және иелік ету бойынша шектеулерді ұзбаған күні оларды төлеу мерзімі болып есептеледі. Егер шектеулерді ұзбаған күнді анықтау мүмкін болмаса, кедендік декларацияның тіркелген күні кедендік декларациялау үшін кедендік алымдарды төлеу мерзімі болып есептеледі.

Кеден одағының кедендік шекарасы арқылы тауарларды заңсыз өткізу кезінде тауарларды кедендік декларациялау үшін кедендік алымдарды төлеу мерзімі кедендік шекара арқылы тауарларды өткізген күн болып есептеледі. Егер заңсыз өткізілген күнді анықтау мүмкін болмаса, кедендік декларацияның тіркелген күні кедендік декларациялау үшін кедендік алымдарды төлеу мерзімі болып есептеледі.

Төлеушінің кедендік төлемді кедендік алым бойынша алда болатын міндеттемелер есебіне аванспен енгізуге құқығы бар.

Кедендік транзит кедендік імімен шығарылған тауарларды қоспағанда, кедендік алымдар тауарлар шығарылатын кеден органында немесе аумағында Кеден одағының кедендік шекарасы арқылы тауарларды заңсыз өткізу фактісі анықталған аумақта төленеді (өндіріліп алынады).

Кедендік алымдарды бюджетке аудару осы ~~Қайтас~~ кейінірек айқындалған кедендік баждарды, салықтарды және өсімпұлдарды аудару үшін көзделген қағидалар бойынша жүзеге асырылады.

Кедендік төлемдер мен салықтарды төлеу бойынша жеңілдіктер деп:

1. тарифтік преференциялар;
2. тарифтік жеңілдіктер (кедендік баждарды төлеу бойынша жеңілдіктер);
3. салықтарды төлеу бойынша жеңілдіктер;
4. кедендік алымдарды төлеу бойынша жеңілдіктер түсініледі.

Тауарларды кедендік декларациялағаны үшін кедендік алымдарды төлеу бойынша жеңілдіктер кедендік алымдарды төлеу бойынша жеңілдіктер деп түсініледі.

Тарифтік преференциялар Кеден одағына мүше мемлекеттердің заңнамасына және (немесе) халықаралық шарттарына сәйкес табыс етіледі.

Тарифтік жеңілдіктердің түрлері, оларды беру тәртібі мен жағдайлары Кеден одағының кеден заңнамасына сәйкес айқындалады.

Кеден одағының кеден заңнамасына сәйкес қабылданған Кеден одағы органдарының шешімдерімен тарифтік жеңілдіктерді беру Кеден одағына мүше мемлекеттердің заңнамасында көзделген тәртіппен жүзеге асырылатыны анықталған жағдайларда, тарифтік жеңілдікті Қазақстан Республикасының Үкіметі береді.

Тарифтік жеңілдіктер берілетін тауарлардың тізбесін, сондай-ақ тарифтік жеңілдіктер беру тәртібі мен шарттарын Қазақстан Республикасының Үкіметі айқындайды.

Пәннің оқу-әдестемелік кешені. аль-Фараби атындағы ҚазҰУ

Тауарларды кедендік декларациялау үшін кедендік алымдар бойынша жеңілдіктер осы Кодекске сәйкес айқындалады.

Салықтарды төлеу бойынша жеңілдіктер Қазақстан Республикасының салық заңнамасына сәйкес айқындалады.

Кеден оданың кедендік шекарасы арқылы өткізілетін тауарларға қатысты кедендік баждарды, салықтар мен кедендік алымдарды төлеу бойынша жеңілдіктер оларды салудан босату түрінде беріледі.

Дәріс 6

Кеден шекарасы арқылы тауарлар мен көлік құралдарын қозғау, орын ауыстыру тәртібі

Кедендік реттеу мақсатында тауарларға қатысты кедендік рәсімдердің мынадай:

- 1) ішкі тұтыну үшін шығару;
- 2) экспорт;
- 3) кедендік транзит
- 4) кеден қоймасы;
- 5) кедендік аумақта қайта өңдеу;
- 6) кедендік аумақтан тыс қайта өңдеу;
- 7) ішкі тұтыну үшін қайта өңдеу;
- 8) уақытша әкелу (жіберу);
- 9) уақытша әкету;
- 10) кері импорт;
- 11) кері экспорт;
- 12) бажсыз сауда;
- 13) жою;
- 14) мемлекеттің пайдасына бас тарту
- 15) еркін кедендік аймақ;
- 16) еркін қойма;
- 17) арнайы кедендік рәсім түрлері белгіленеді.

Кеден органы кеден декларациясын тіркеген күн тауарларды белгілі бір кедендік режимде өміздеген күн болып есептеледі. Кеден Кодексінде белгіленген әртіппен кеден органының тауарларды шығарған күні тауарларды кедендік режимде орналастырған күн болып есептеледі.

Декларант кедендік режимнің кеден кодексінде белгіленген шарттары мен талаптарын қанағандығы үшін Қазақстан Республикасының заңдарына сәйкес жауапты болады.

Тұлғалар кедендік режимнің шарттары мен талаптары кедендік бақылаудағы тауарлардың олар еркін айналысқа шығарылғанға дейін не олар Қазақстан Республикасының кедендік аумағынан тыс жерлерге іс-жүзінде әкетілгенге дейінапаттың не ырық бермес күштің әсері салдарынан біржола жоғалуы, зақымдануы немесе жойылуы себепті сақталмайтын, сондай-ак

тауарлардың саны немесе жай-күйі тасымалдаудың, көлікпен тасудың, сақтаудың және пайдаланудың (қолданудың) қалыпты жағдайлары кезінде тауарлардың табиғи тозуының немесе табиғи кемуінің салдарынан өзгерген жағдайларда жауапты болмайды.

Тұлғалар Қазақстан Республикасының кедендік аумағынан тысқары жерлерге қайта өңдеу үшін әкетілген тауарларға немесе олардың қайта өңделген өнімдеріне қатысты мынадай мән-жайларда жауаптылықта болмайды, егер: тауарлардың немесе олардың қайта өңделген өнімдерінің апаттың немесе ырық бермес күштің әрекеті салдарынан біржола жоғалуы немесе жойылуы себепті қайтарылмауы; тауарлардың немесе олардың қайта өңделген өнімдері санының тасымалдаудың, сақтаудың және пайдаланудың (қолданудың) қалыпты жағдайлары кезінде олардың табиғи тозуының немесе табиғи кемуінің салдарынан өзгеруі; тауарлардың немесе олардың қайта өңделген өнімдерінің шетел мемлекеті мемлекеттік органдарының немесе лауазымды адамдарының іс-әрекеттері салдарынан иеліктен шығын болса.

Тауарлардың біржола жоғалуына, бұлінуіне немесе жойылуына, олардың саны мен жай-күйінің өзгеруіне әкеп соқтырған мән-жайларды растау міндеті осы бөлімде айқындалған тұлғаларға жүктеледі. Шет мемлекеттердің аумағында болған мән-жайларды Қазақстан Республикасының шетелдердегі консулдық мекемелері немесе жоғарыда аталған мән-жайлар болған мемлекеттің құзыретті органдары растайды.

Жұмыс істеуі мен оларға техникалық қызмет керсетілуін қамтамасыз етуге, олардың экипажы мен жолаушыларының тіршілік қызметін қамтамасыз етуге арналған борттық запастар мен кеме қорлары; кедендік шекара арқылы өткізілетін, табиғи және техногендік сипаттағы төтенше жағдайлардың алдын алуға және жоюға арналған тауарлар, оның ішінде төтенше оқиғалардың нәтижесінде зардап шеккен адамдарға тегін тарату үшін, не осы мақсаттарда коммерциялық емес қайырымдылық ұйымдарына беруге арналған тауарлар; құтқару, авариялық-қалпына келтіру және басқа да шұғыл жұмыстарды жүргізуге қажетті тауарлар және табиғи және техногендік сипаттағы төтенше жағдайлардың алдын алу жөніндегі іс-шараларға қатысатын азаматтық қорғаныс күштерінің тауарлары; шикізаттың не өнеркәсіп өнімінің ықтимал сұранысын айқындау мақсатында зерттеулер (сертификаттау) жүргізу үшін Қазақстан Республикасының кедендік шекарасы арқылы өткізілетін сол шикізаттың не өнеркәсіп өнімдерінің үлгілері.

Жою кеден органының қоршаған ортаны қорғау саласындағы уәкілетті органы аумақтық бөлімшесі өкілдерінің және декларанттың қатысуымен жою кедендік рәсімімен тауарды орналастыруға бақылауды жүзеге асырушы кеден органы құратын комиссияның қатысуымен жүргізіледі. Жою кедендік рәсімімен тауарды орналастыруға бақылау ды

жүзеге асырушы кеден органы қажет болған жағдайда өзге мемлекеттік органдардың мамандары мен тәуелсіз сарапшыларды тартуға құқылы.

Жою:

- 1) нәтижесінде тауарлар толығымен жойылатын термиялық, химиялық, механикалық не өзге де әсер ету (өртеу, бұзу, көму және тағы басқа) жолымен жүргізіледі. Тауарларды жою тәсілі оларды мақсаты бойынша пайдалану үшін қалпына келтіру, бастапқы күйіне келтіру мүмкіндіктерін болдырмауды қамтамасыз етуге тиіс;
- 2) тауарларды кейіннен қалпына келтіруді және оларды пайдалану мүмкіндігін болдырмайтындай жағдайда мұндай бүлдіру тесіп тастауды, жарықтар салуды, өзге де тәсілдермен бүлдіруді қоса алғанда, демонтаждау, бұзу, механикалық бүлдіру жолымен жүргізіледі.

Сақтаудың ерекше жағдайларын талап ететін, техникалық себептерге байланысты сақталу орындарынан алынуы және пайдаланылуы мүмкін болмайтын тауарларды жою Қазақстан Республикасының тиісті уәкілетті мемлекеттік органның тауарларды сақталу орындарынан алудың және оларды ода әрі пайдаланудың мүмкін еместігі туралы қорытындысы негізінде жүргізілген болып есептеледі.

Тауарларды жою нәтижесінде жиналып қалған қалдықтар, оларды одан әрі пайдалану мүмкін болған кезде тиісті кедендік рәсімге орналастырылуы тиіс және кедендік әкелу баждары мен салықтарды алу мақсатында Кеден одағының кедендік аумағына осы күйінде әкелінген шетелдік тауарлар ретінде қарастырылады.

Егер тауарларды жою нәтижесінде жиналып қалған қалдықтар Кеден одағының кедендік аумағында оларды одан әрі коммерциялық пайдалану үшін жарамсыз күйде болған және экономикалық тиімді тәсілмен бастапқы күйіндегі қалпына келтіру мүмкін болмаған жағдайда, олар Кеден одағының тауарлары ретінде қарастырылады.

Жою кедендік кірісі мен оның орнын; жоюдың кедендік рәсімін мәлімдеген адам туралы мәліметті; жою кезінде қатысқан адамдар туралы мәліметті; жойылған тауарлардың атауларын, олардың өлшем бірлігіндегі санын; тауарларды жою тәсілін; жойылғаннан кейінгі қалдықтардың болуы мен санын, оларды ода әрі пайдалану мүмкіндігін қамтитын жою актісі жасала отырып, тауарларды іс жүзінде жоюмен аяқталады.

Жою актісі барлық комиссия мүшелерінің және қатысушы адамдардың қолымен расталады, үш данада ресімделеді: бірінші дана кеден органында сақталады; екінші дана Қазақстан Республикасының экология және қоршаған ортаны қорғау саласындағы уәкілетті мемлекеттік органының аумақтық бөлімшесіне беріледі; үшінші дана декларантта қалады.

Тауарларды жою фактісі фото – және (немесе) бейне түсірілімдер қолданыла отырып тіркеледі, нәтижесі кеден органында ~~қ~~талатын жою актісіне қоса тіркеледі.

Кеден ~~ода~~ы тауарларының мәртебесіне ие болмайтын тауарлар орналастырылған кезде кедендік рәсімдер шарттарының сақталуын кедендік бақылауды осы Кодексте белгіленген тәртіппен кеден органдары жүргізеді. белгіленген кедендік рәсімнің шарттары мен талаптарын сақтамағаны үшін, Қазақстан Республикасының заңдарына сәйкес, декларант жауапты болады.

Тұлғалар, кедендік рәсімнің шарттары мен талаптары кедендік бақылаудағы тауарлар шығарылғанға дейін не олар Қазақстан Республикасының аумағынан тысқары жерлерге іс жүзінде әкетілгенге дейін аварияның не еңсерілмейтін күштің әсері салдарынан біржола жоғалуы, зақымдануы немесе жойылуы себепті сақталмаған, сондай-ақ көрсетілген тауарлардың саны немесе жай-күйі тасымалдаудың, көлікпен тасудың, сақтаудың және пайдаланудың (қолданудың) қалыпты жағдайлары кезінде олардың табиғи тозуының немесе табиғи кемуінің салдарынан өзгерген жағдайларда, жауапты болмайды.

Мемлекет пайдасына бас тарту шетелдік тауарлар кедендік баждар мен салықтар төленбей және тарифтік емес реттеу шаралары қолданылмай Кеден одағына мүше мемлекеттердің меншігіне өтеусіз берілетін кедендік рәсім болып табылады.

Мемлекет пайдасына бас тарту кедендік ~~ә~~рімімен орналастырылған тауарлар Кеден одағы тауарының мәртебесіне ие болады.

Кеден одағының кедендік аумағына әкелуге тыйым салынған, сондай-ақ Кеден одағына мүше мемлекеттердің аумағында айналымына тыйым салынған тауарларды қоспағанда, шетелдік тауарлар мемлекет пайдасына бас тарту кедендік рәсімімен орналастырылуы мүмкін.

Мемлекет пайдасына бас тарту кеден органдарындай да бір шығыстарға әкеп соқтырмауға тиіс.

Кеден одағы комиссиясының шешімімен мемлекет пайдасына бас тарту кедендік рәсімімен орналастыруға жатпайтын өзге тауарлардың тізбесі белгіленуі мүмкін.

Мемлекет пайдасына бас тарту кедендік рәсімі декларанттың Қазақстан Республикасының заңнамасына сәйкес тауарларды Қазақстан Республикасының тиісті уәкілетті мемлекеттік органына беруімен аяқталады. Бұл ретте, қабылдау-беру актісі жасалып, ~~юнн~~өшірмесі кедендік декларацияға қоса тіркеледі. Кедендік декларациялау аяқталғаннан кейін көрсетілген кедендік рәсімді өзгертуге жол берілмейді.

Мемлекет пайдасына бас тарту кедендік ~~ә~~рімімен орналастырылған тауарларды кедендік декларациялау ~~а~~талғаннан кейін, мұндай тауарлар мемлекеттердің меншігіне айналдырылады.

Арнайы кедендік рәсім кедендік баждар мен салықтарды алмай және тарифтік емес реттеу шаралары қолданбай, кедендік мақсаттар үшін Кеден

Пәннің оқу-әдестемелік кешені. аль-Фараби атындағы ҚазҰУ

одағының кедендік аумағында немесе оның шегінен тысқары жерлерде тауарлардың жекелеген санаттарын пайдалану және (немесе) оларға билік ету талаптары мен шарттарын айқындайтын кедендік рәсім болып табылады.

Арнайы кедендік әрім Кеден одағы комиссиясының шешімімен айқындалған жағдайларға сәйкес және тауарлар санаттарына қатысты белгіленеді.

Дәріс 7

Кедендік бақылаудың құқықтық негіздері

Кедендік бақылау - кеден одағының кеден заңнамасын және Қазақстан Республикасының заңнамасын сақтауды қамтамасыз ету мақсатында, шекара арқылы тауарлар мен көлік құралдарын белгіленген тәртіппен өтуін, тауарлар мен өлік құралдарын арнайы кедендік әрімге орналастырған кездегі тарифтік емес реттеу шараларын орындау, сондай-ақ оның ішінде тәуекелдерді басқару жүйесін пайдалана отырып, кеден органдары жүзеге асыратын шаралардың жиынтығы.

Кедендік бақылау жүргізу кезінде кеден органдары іріктеу принципін негізге алады және орындалуын бақылау кеден органдарына жүктелген Кеден одағы кеден заңнамасының және Қазақстан Республикасы заңнамасының сақталуын қамтамасыз ету үшін жеткілікті кедендік бақылаудың нысандарымен ғана шектеледі.

Кедендік бақылаудың объектілері мен нысандарын таңдаған кезде тәуекелдерді басқару жүйесі қолданылады.

Кедендік бақылауды жетілдіру мақсатында кеден органдары Қазақстан Республикасының халықаралық шарттарына сәйкес шет мемлекеттердің кеден органдарымен ынтымақтасады.

Кедендік бақылаудың тиімділігін арттыру мақсатында кеден органдары басқа бақылаушы мемлекеттік органдармен, сондай-ақ сыртқы экономикалық қызметке қатысушылармен, уәкілетті экономикалық операторлармен, кеден өкілдерімен, кедендік тасымалдаушылармен және қызметтері сыртқы сауданы жүзеге асыруға байланысты тұлғалармен және олардың қауымдастықтар (одақтар) түріндегі кәсіби бірлестіктерімен өзара іс-қимыл жасайды.

Кеден органдары өз құзыреті шегінде, Қазақстан Республикасының заңнамасына сәйкес бақылаудың өзге де түрлерін, оның ішінде экспорттық, валюталық және радиациялық бақылауды жүзеге асырады.

Кодексте өзделген жағдайларды қоспағанда, кедендік бақылауды жүргізу кезінде оны жүргізуге қандай да бір рұқсаттар, ұйғарымдар не қаулылар, сондай-ақ оларды өзге де бақылаушы органдарда тіркеу талап етілмейді.

Кеден органдары кедендік бақылауды Кеден одағының кеден заңнамасына және Қазақстан Республикасының заңнамасына сәйкес жүргізеді. Кеден органдарының атынан кедендік бақылауды өздерінің

лауазымдық (функционалдық) міндеттеріне сәйкес кедендік бақылауды жүргізуге уәкілетті кеден органдарының лауазымды тұлғалары жүргізеді.

Кеден органдарының лауазымды адамдары кедендік бақылауды:

1) Кеден одағының кедендік шекарасы арқылы өткізілетін және (немесе) осы Кодекске сәйкес декларациялауға жататын тауарларға, оның ішінде көлік құралдарына;

2) Кеден одағының кеден заңнамасына және Қазақстан Республикасының заңнамасына сәйкес табыс ету көзделген кедендік декларацияға, тауарлар туралы құжаттар мен мәліметтерге;

3) Кеден одағының кедендік шек арасы арқылы тауарларды өткізуге, кеден ісі саласындағы қызметтер көрсетуге байланысты тұлғалардың қызметіне, сондай-ақ жеке кедендік рәсімдер шеңберінде жүзеге асырылатын қызметтерге;

4) Кеден одағының кедендік шекарасын кесіп өтетін тұлғаларға қатысты жүргізеді.

3. Кедендік бақылау кедендік бақылау аймағында, сондай -ақ тауарлар, көлік құралдары және олар туралы мәліметтері, оның ішінде электрондық нысандағы мәліметтері бар құжаттар орналасқан, кеден органдары белгілейтін басқа да жерлерде жүргізіледі.

Кеден одағының кедендік шекарасы арқылы өткізу пункттерінде, сондай-ақ кедендік декларациялау және өзге де кедендік операциялар жүргізу орындарында кеден органдары кедендік бақылауды жүзеге асыру мақсаттары үшін кедендік бақылау аймақтарын құрады. Сонымен қатар уақытша сақтау орындары мен қоймаларының, кедендік және еркін қоймалардың, арнайы экономикалық аймақтардың, бажсыз сауда дүкендерінің аумақтары кедендік бақылау аймақтары болып табылады.

Кедендік бақылау аймақтары кеден ісі саласындағы уәкілетті органның аумақтық бөлімшесі немесе кеден басшысының (оны алмастыратын тұлғаның) өткізу пункттерінің аумақтарында, кедендік декларациялау және осы Кодексте көзделген өзге де кедендік операциялар жүргізу орындарында кедендік бақылау аймақтарын құру туралы бұйрығының негізінде құрылады.

Мыналар:

1) құжаттар мен мәліметтерді тексеру;

2) ауызша сауалнама;

3) түсіндірмелер алу;

4) кедендік қадағалау;

5) кедендік қарау;

6) кедендік тексеріп қарау;

7) жеке кедендік тексеріп қарау;

8) тауарлардың арнайы таңбалармен таңбалануын, оларда сәйкестендіру белгілерінің болуын тексеру;

9) үй-жайлар мен аумақтарды кедендік қарау;

10) кедендік бақылаудағы тауарларды есепке алу;

- 11) тауарларды есепке алу жүйесін және олар бойынша есептілікті тексеру;
- 12) кедендік тексеру кедендік бақылау нысандары болып табылады.

Кеден органдары мәліметтердің дұрыстығын, құжаттардың түпнұсқа екенін және (немесе) олардың толтырылуының және (немесе) ресімделуінің дұрыстығын анықтау мақсатында кедендік операциялар жасау кезінде табыс етілген құжаттар мен мәліметтерді тексереді.

Кеден органдарына кедендік операциялар жасау кезінде табыс етілген мәліметтердің дұрыстығын тексеру оларды басқа дереккөздерден алынған ақпаратпен салыстыру, кедендік статистиканың мәліметтерін талдау, ақпараттық технологияларды пайдалана отырып мәліметтерді өңдеу арқылы, сондай-ақ Кеден одағының кеден заңнамасында тыйым салынбаған басқа да тәсілдермен жүзеге асырылады.

Кедендік бақылауды жүргізу кезінде кеден органы кедендік құжаттарда қамтылған ақпаратты тексеру мақсатында жазбаша нысандақосымша құжаттар мен мәліметтерді дәлелді түрде сұратуға құқылы

Кедендік операциялар жасау кезінде кеден органдарының лауазымды адамдары жекеұлғалармен, олардың өкілдерімен, сондай -ақ Кеден одағының кедендік шекарасы арқылы өткізілетін тауарларға қатысты өкілеттіктері бар ұйымдардың өкілдері болып табылатын адамдармен, көрсетілген тұлғалардың жазбаша нысанда түсініктемелерін ресімдеместен, ауызша сауалнама жүргізуге құқылы.

Кеден органдары лауазымды адамдарының асымалдаушылардан, декларанттардан және кедендік бақылауды жүзеге асыру үшін маңызы бар мән-жайлар туралы мәліметтері бар өзге де тұлғалардан кеден ісі саласындағы қажетті ақпаратты алуы түсіндірмелер алу болып табылады.

Түсіндірмелер Кеден одағы комиссиясының шешімімен белгіленген жазбаша нысанда ресімделеді.

Тұлғаны түсіндірме алу үшін шақыру қажет болған жағдайда кеден органы шақырылатын тұлғаға табыс етілетін жазбаша нысандағы хабарламаны ресімдейді.

Кеден органдары лауазымды адамдарының тауарлардың, соның ішінде кедендік бақылаудағы көлік құралдарының тасымалдануын, олармен жүк және өзге де операциялардың жасалуын жария, мақсатты, жүйелі немесе біржолғы, тікелей немесе жанама түрде көзбен, оның ішінде техникалық құралдарды қолдана отырып қадағалауы кедендік қадағалау болып табылады.

Көлік құралдарын, тауарлардың орамдарын ашпай, тексерілетін объектілер мен олардың бөліктерін бөлшектемей және өзге де тәсілдермен бүтіндігін бұзбай, тауарларды, оның ішінде көлік құралдарын, жеке адамдардың багажын, сондай-ақ жүк ыдыстарын, кедендік пломбаларды, мөрлерді және өзге де сәйкестендіру құралдарын сырттай көзбен шолып қарау кедендік қарау болып табылады.

Кеден органы лауазымды адамдарының тауарларды, оның ішінде халықаралық тасымалдың көлік құралдарын, халықаралық почта жөнелтімдерін, жеке тұлғалардың багажын кедендік қарауы кедендік бақылаудағы тауарлардың сипаты, шығарылған жері, жай-күйі, саны туралы, тауарларда, жүлік құралдарында және олардың жүк тұратын жайларында кедендік пломбалардың, мөрлердің және басқа да салынған сәйкестендіру құралдарының бар екендігі туралы мәліметтерді растауды алу үшін жүзеге асырылады.

Кедендік бақылау аймағында декларант, тауарларға қатысты өкілеттіктері бар өзге де адамдар және олардың өкілдері кедендік қарау кезінде қатысуға тілек білдіретін жағдайларды қоспағанда, кедендік тексеру аталған адамдардың қатысуынсыз жүргізілуі мүмкін.

Кедендік қарау қаралатын объектінің ішкі құрылымын көзбен шолуды қамтамасыз ететін және мұндай объектінің физикалық ерекше сипаттамасының болуы туралы өзге де түрде хабар беретін техникалық құралдарды қолдана отырып жүргізілуі мүмкін.

Егер мұндай қараудың нәтижелері кедендік мақсаттар үшін пайдаланылатын болса, кеден органдарының лауазымды адамдары қарау нәтижелері бойынша Кеден одағы комиссиясының шешімімен белгіленген нысан бойынша акт жасайды.

Тауарларға қатысты өкілеттіктері бар тұлғаның талабы бойынша кеден органының лауазымды адамдары кедендік қараудың жүргізу фактісі туралы акт жасау не көліктік (тасымалдау), коммерциялық немесе кедендік құжатта белгі қоюға міндетті.

Кедендік қарау жүргізілгені туралы актінің екінші данасы тауарларға қатысты өкілеттіктері бар адамға табыс етіледі.

Дәріс 8

Кеден заңнамасын бұзғаны үшін жауаптылыққа тарту мәселелері

Кеден органдары тауарлар мен өлік құралдарының кеден шекарасы арқылы өткізілуінің, кедендік рәсімдердің, кедендік ресімдеу мен кедендік бақылаудың тәртібін қамтамасыз етіп қана қоймай, кеден ісі саласындағы құқықбұзушылықтармен күреседі. Әдетте, кедендік құқықбұзушылықтар кедендік ресімдеу өндірісі мен кедендік бақылау жүргізген кезде анықталады. Кеден ісі саласында жасалған құқықбұзушылықтар сипатына қарай тәртіптік, әкімшілік, азаматтық-құқықтық және қылмыстық жауапкершілік болып ерекшеленеді. Барынша қатты ықпал ету шаралары болып қылмыстық жауапкершілік табылады, бұл сот тәртібінде қылмыс жасаған кінәлі тұлғаға қолданылады.

Тәртіптік жауапкершілік кінәлі тұлғаға басшының билігімен тәртіптік төлету қолданумен сипатталады. Бұл кеден құқығындағы жауапкершіліктің бірі деп саналады. Өзінің табиғаты мен сипаттамасына сәйкес ол әкімшілік-

құқықтық болып табылады, бірақ сонымен бірге кеден құқығының нормаларымен регламенттеледі.

Әкімшілік жауапкершілік атқарушы билік органдарымен қолданылады, біздің жағдайда кеден органдары кінәлі тұлғаларға әкімшілік жаппал ету шараларын қолданады.

ӘҚБТК 26 тарауы негізінде кедендік ережелерді бұзудың негізгі төрт тобын айыруға болады:

1. кеден шекарасы арқылы тауарлар мен көлік құралдарын өткізу тәртібіне байланысты бұзушылықтар;
2. кедендік қаулау мен кедендік ресімдеу әртібіне байланысты бұзушылықтар;
3. кедендік төлемдерді салу мен оларды төлемеуге байланысты бұзушылықтар;
4. ӘҚБТК жауапкершілік көзделген кедендік жеңілдіктер ұсыну және оларды қолдануға байланысты бұзушылықтар.

Кеден ережелерін бұзу отыз сегіз құқықбұзушылық құрамын қамтиды. Оларды қарау және төлем төлеттіруді кеден органдары жүзеге асырады.

Кеден органының лауазымды тұлғасы кедендік бақылау жүргізу барысында тұлғаға немесе оның тауарлары мен көлік құралдарына орны толмас залал тигізсе азаматтық құқықтық жауапкершілік пайда болады.

Мемлекеттің кеден органдары ретінде материалдық және басқалай жауапкершілікті нақты жауапкершілік қағидасына сүйенеді, яғни кеден органдарының немесе лауазымды тұлғаның құқыққа қайшы шешіммен, әрекетпен немесе әрекетсіздікпен және залалдың болуы арасындағы себепті байланыстың болуы. Сонымен қатар нақты лауазымды тұлғаның кінәсінің болуы міндетті емес. Кеден органының нақты лауазымды тұлғаның құқыққа сай емес әрекет немесе әрекетсіздігі кінәсіз жасалуы да мүмкін (мысалы, ол жоғары тұрған органның немесе лауазымды тұлғаның заңсыз болған шешімін немесе бұйрығын орындау барысында залал келтірілген болса). Бұл жағдайда кеден органы жауапкершілікке тартылады, ал лауазымды тұлға босатылады.

Әкімшілік құқықбұзушылықтардан басқа құқықбұзушылықтың 3 құрамы қоғамға ғауіптілік деңгейіне байланысты қылмыстарға жатады: экономикалық контрабанда, ҚР ҚК 209б; кеден төлемдерін төлеуден жалтару; ҚР ҚК 214б; ұлттық және шетел валютасындағы қаражаттарды шетелден қайтармау; ҚР ҚК 213б.

Кедендік бақылауға жататын, оны жасағаны үшін қылмыстық жауапкершілікке тартатын кеден ісі саласындағы ең ауыр қылмыстардың бірі контрабанда болып табылады.

Кеден ережелерін бұзғаны үшін жауапкершілікке құқықбұзушылық жасалған кезде қолданыста болған заңи актілермен тартылады, бірақ кеден заңнамасында жауапкершілікті орнататын немесе күшейтетін актілердің кері

күші жоқ. Заңның кері күші ҚР Конституциясына негізделеді: «Ешкім жасалу уақытысында танылмаған әрекет үшін жауапкершілікке тартылмайды». Кеден ережелерін бұзғаны үшін жауапкершілікке тартылатын кезде барлық жағдайлар, жауапкершілікті жеңілдететін немесе ауырлататын мән-жайлар қарастырылады. Істі жеңілдететін мән-жайларға істі шешуге белсенді араласу; құқықбұзушылықты мәжбүрлеп немесе қауіп-қатер жағдайымен, немесе материалдық, қызметтік немесе басқалай тәуелділігіне байланысты; кәмелетке толмағандар, екіқабат әйел немесе бір жасқа толмаған баласы бар әйел құқықбұзушылық жасаса; отбасылық және жеке қиыншылықтар салдарынан жасаса; немесе құқықбұзушылықтың залалдарын өз еркімен өтеуі жатады.

Қазіргі салық салу аясында мемлекет тарапынан (оның салықтық құқығы арқылы) мынадай мемлекеттік мәжбүрлеу шаралары қолданылады:

- 1) салықтар мен бюджетке төленетін өзге де міндетті төлемдердің мерзімінде төленбеген сомасына өсімпұл есептеу;
- 2) салық төлеушінің банктік шоттар бойынша жүргізетін шығыс операцияларын тоқтата тұру;
- 3) мерзімінде өтелмеген салық берешегі есебіне салық төлеушінің өз мүлкіне билік етуіне шектеу қою;
- 4) салықтық тексерулер жүргізу барысында Қазақстан Республикасының заң актілеріне сәйкес салық төлеушілердің қандай болмасын құжаттарын алып қою;
- 5) салық берешегін салық төлеушінің, банктік шоттарындағы ақшалар есебінен өндіріп алу;
- 6) салық берешегін салық төлеушінің қолма-қол ақша қаражаттары есебінен өндіріп алу;
- 7) салық төлеушінің салық берешегі сомасын оның дебиторларының банктік шоттарынан өндіріп алу;
- 8) салық төлеушінің билік етуіне шектеу қойылған мүлкін өткізу, сату есебінен оның салық берешегін өндіріп алу;
- 9) салық төлеушінің (акционерлік қоғамның) акциялары эмиссиясын мәжбүрлеп қосымша шығарту арқылы салық берешегін өндіріп алу;
- 10) салық берешегінің бересі сомасын есептеу және өндіріп алу;
- 11) салықтық-құқық бұзушылық жасаған салық төлеушілерді тиісті заңдарда көзделген заңи жауапкершілік түрлеріне тарту.

Қазақстан Республикасының ағымдағы тиісті заңдары салықтық тексеру, бақылау нәтижесіне қарай салық төлеуші нақты заңды және жеке тұлғаларға мемлекеттік мәжбүрлеу шараларын қолдануды көздейді. Мемлекеттік мәжбүрлеудің айтарлықтай бөлігі әкімшілік тәртіппен жүзеге асырылады.

Осы ретте салық салу аясындағы мәжбүрлеу шараларына мынадай айрықша белгілер тән болады:

- мәжбүрлеу шараларын қолдану тәртібі көбінесе салықтық құқықтың

нормаларымен және әкімшілік іс жүргізу нормаларымен айқындалады;

- мәжбүрлеу шараларын қолдану кезінде заңдылықтың сақталуына қатаң назар аударылады және оның сақталуы іс жүзінде қамтамасыз етіледі;
- салық салу аясында қолданылатын мәжбүрлеу шараларының жүйесі әртүрлі бағыт-сипатта болады;
- мәжбүрлеу шараларын қолдану соттан тыс жағдайда жүзеге асырылады;
- салық салу аясындағы мәжбүрлеу шараларын құқықтық реттеу, яғни жауапкершіліктің негізін және қолдану тәртібін белгілеу механизмі, қаржылық, әкімшілік және қылмыстық заңдармен айқындалады;
- мәжбүрлеу шараларын қолдану айрықша жеңілдетілген тәртіппен және қарапайым іс жүргізу нысанында жүзеге асырылады;
- мәжбүрлеу шаралары салық салу аясындағы заңдылықты қамтамасыз ету және салықтар мен басқа да міндетті төлемдерді төлеу тәртібін сақтау, сондай-ақ нақтылы салық төлеушілерді өз салықтық міндеттерін бұлжытпай орындауға мәжбүр ету мақсатында жүзеге асырылады.

Салық салу аясындағы мемлекеттік мәжбүрлеу мемлекет тарапынан құқықтық нормаларда белгіленеді. Сондықтан оларды қолдану қашанда және кайда болмасын мемлекеттік мәжбүрлеу күшімен қамтамасыз етіледі.

Әдетте заңи жауапкершілік шараларын қолдану құқық бұзушының ерік білдіруіне байланысты болмайды, сондай-ақ заңи жауапкершілік пен мемлекеттік мәжбүрлеуді салыстырсақ мемлекеттік мәжбүрлеудің заңи жауапкершіліктің аса қажетті элементі ретінде көрініс табатынын байқаймыз.

Салық салу аясында қолданылатын мемлекеттік мәжбүрлеу шараларының бәрін бірдей заңи жауапкершілік шарасы деп айта алмаймыз. Себебі кейбір кездерде мемлекеттік мәжбүрлеу шараларын қолдануды заңи жауапкершілік ретінде қарастыратын негіздер болмайды.

Дегенмен салық салу аясында қолданылатын қандай болмасын заңи жауапкершіліктің құрамында әрдайым мемлекеттік мәжбүрлеу шаралары көрініс табады.

Демек салық салу аясындағы мемлекеттік мәжбүрлеу мынадай:

- 1) салықтық құқық бұзушылық жасағаны үшін қолданылатын заңи жауапкершілік шаралары бойынша;
- 2) салық заңдарының әмірлі талаптарын орындамағаны немесе тиісінше орындамағаны үшін дербес шара ретінде қолданылатын мемлекеттік мәжбүрлеу бойынша жүзеге асырылады.

Бұл орайда екінші бағыт бойынша жасалған іс-қимылдар салықтық құқық бұзушылық болып саналмағандықтан қолданатын мемлекеттік мәжбүрлеу шаралары заңи жауапкершілік шараларына жатпайды.

Қандай болмасын құқық бұзушылықтың тұрақты белгісі осы құқық бұзушылықты білдіретін іс-қимылды жасағаны үшін мемлекет белгілеген (көздеген) заңи жауапкершілік болып табылады. Егер мемлекет тарапынан қандай болмасын құқыққа қайшы іс-әрекетті жасағаны үшін жауапкершілік белгіленбесе, онда оның құқық бұзушылық ретінде

қарастырылмайды. Демек құқық бұзушылық заңи жауапкершілік шараларын қолданудың негізі болып есептелінеді. Соған байланысты мемлекеттік мәжбүрлеу аясының заңи жауапкершілік шеңберіне қарағанда кең ауқымды болатынын бай қаймыз

Салық салу аясындағы мемлекеттік мәжбүрлеуді сипаттау кезінде оның мынадай ерекше белгілерін бөліп шығаруға болады:

1) соттан тыс жағдайда мемлекеттік мәжбүрлеу шараларын салық салу аясында кәнінен қолдану мүмкіндігі заң жүзінде рұқсат етілген және салықтық құқық бұзушылық фактісін жедел жою мақсатында сол шараларды қолданудың жеңілдетілген процессуалдық тәртібі көзделген;

2) мемлекеттік мәжбүрлеу салықтық заңдардың әмірлі талаптарын орындамаған немесе тиісінше орындамаған тұлғаның құқыққа қайшы жүріп-тұруына мемлекет тарапынан көрсетілген заңдық қарымта-қысым;

3) мемлекеттік мәжбүрлеу аясымен қамтылған салық салу аясында міндетті түрде салық төлеушілердің құқықтарын қорғау және заңдылықты қамтамасыз ету механизмдері қарастырылған;

4) мемлекеттік мәжбүрлеу шараларын қолдану негізінде салықтық құқықтық қатынасқа қатысушының құқыққа қайшы әрі кінәлі іс-қимылы жатады;

5) салық салу аясындағы мемлекеттік мәжбүрлеу кешенді құқықтық институт болғандықтан салықтық, әкімшілік, қылмыстық және т.б. құқық нормаларынан құралады;

6) мемлекеттік мәжбүрлеу шараларын қолдану процесінде салық төлеушілердің мемлекет алдындағы өз салықтық міндеттемелерін тиісінше орындау мән-жайлары қамтамасыз етіледі.

Мәселен, салықтық тексеру кезінде салықтық заңдардың бұзылуы фактісінің орын алғанын мәлімдейтін жалған немесе қолдан жасалған құжаттардың табылуына байланысты олардың бәрі салық төлеушіден мәжбүрлеп алынып, алынғаны жөнінде құжаттардың тізбесі бар акті салық төлеушіге табыс етіледі.

Салық органының құжаттарды алу жөніндегі іс-қимылдары тек сол салық төлеуші - заңды тұлғаның немесе жеке тұлғаның көзінше және солардың қатысумен жүргізіледі.

Құжаттарды алып қою (Салық кодексі, 539-бап) мемлекеттік мәжбүрлеу шарасы ретінде мынадай мақсаттарды көздейді:

1) салықтық заңдардың бұзылуына жол бермеу және соған байланысты мән-жайларды тыйып тастау;

2) құқық бұзушыны заңи жауапкершілікке тарту кезінде тиісті заңның бұзылғаны жөніндегі фактіні дәлелдемелермен қамтамасыз ету.

Аталған шараны қолдану негізінде:

1) құжаттың қолдан, яғни тиісті құжатқа жалған мәліметтер енгізу арқылы жасалғандағы немесе жалғандығы;

2) құжатта салықтық заңдардың бұзылғаны жөніндегі нақтылы мәліметтердің орын алуы белгілері көрініс табады.

Мысалы, ресми құжатқа жалған мәліметтер енгізілсе не болмаса түзетулер енгізілсе бұл құжат жалған болып саналады. Бұл ретте жалғандығы мен түзетілгендігі бірігіп кеткен сия қты.

Сондықтан оларды толығымен алғанда тек жалған фактілер мен мағлұматтардан және шындыққа жанаспайтын мәліметтерден тұратын құжаттар - жалған құжаттар, сондай-ақ ресми құжаттың шын мәнісін бұрмамайтын түзетулер енгізілген құжаттар - қолдан жасалған құжаттар деп бөліп көрсетуге болады.

Мемлекет салық төлеушілердің өз міндеттерін тиісінше әрі сапалы орындауларын асыға күтеді және өз экономикалық-қаржылық мүддесінің мүлтіксіз орындалуын көздей отырып мемлекеттік мәжбүрлеу және заңи жауапкершілік шараларының өткір жебесін салық жүйесіндегі негізгі тұлғаға-салық төлеушіге бағыттайды.

Салық төлеуші өзінің салықтық міндеттемесін тиісінше орындаған жағдайда ол төлеген салықтар ақша нысанында тиісті бюджет кірісіне уақтылы және толығымен түсетіні сөзсіз.

Сондықтан, айтылған жайларды ескере отырып мемлекет өзінің салықтық бюджеттік мүддесін қамтамасыз ету мақсатында:

- өркениетті, салық салу процесін жан-жақты қамтитын салық заңын қабылдау нәтижесінде әрбір салықтың ұтымды болуын қамтамасыз ету және оның тиімді құқықтық негізін құру арқылы салық төлеуден жалтарушыларға және төлемей жүргендерге тосқауыл қою;
- өктем өкілеттілік берілген салық органдарының екінші тарапқа - салық төлеушілерге мәжбүрлеу шараларын қолдануға қажетті құқығын қалыптастыру;
- салық төлеушілердің өздеріне тиесілі салықтық міндеттемелерін тиісінше орындауларына байланысты оларға жазалау шараларын белгілеу;
- салық төлеуді қамтамасыз ету мақсатында салық төлеушілерге және басқа да салықтық құқықтық қатынасқа қатысушыларға әкімшілік-құқықтық және қылмыстық-құқықтық сипаттағы заңи жауапкершілік шараларын белгілеу тәрізді мәжбүрлеу механизмін құрады.

Салық салу аясында мемлекет назарынан тыс қалмайтын субъектілер қатарына салық төлеушілерден басқа өздеріне жүктелген күрделі міндет-мақсаттарды жүзеге асырушы салық органдары, салықтарды төлем көздерінде ұстап қалатын қаржылық агенттер және салық төлеушілер төлеген салық сомаларын тиісті бюджет кірісіне аударатын банктер жатады. Мемлекет аталған осындай субъектілердің салық заңдарының өмірлі тааптарын бұлжытпай орындауларына және атқарылу нәтижелеріне мүдделі болады.

Салық салу аясындағы мемлекеттің құқықтық және т.б. жағдайларына тоқталатын болсақ, оның айрықша мәртебесі бар екенін байқаймыз. Салықтық құқықтың және салықтық құқықтық қатынастардың (әсіресе

материалдық салықтық құқықтық қатынастардың) мызғымас субъектісі ретінде көрініс табатын мемлекет салық салу аясындағы заңдылықтың жалпы сақталуын қамтамасыз етуге міндетті.

Сонымен қатар мемлекеттің мүдделі іс-қимылы материалдық салықтық қатынастың субъектісі ретінде ж үзеге асырылса, оның айрықша уәкілетті салық органдары бұл жерде тек мемлекеттің өкілі ғана болып табылады. Сондықтан мемлекет екі тарапқа да, яғни салық төлеушілерге де, мемлекеттік уәкілетті органдарға да, өктемдік көрсете отырып, олардан өзін алшақ ұстайды. Осындай жәйттер оның заң шығарушы субъект екенін білдіреді және заңның орындалуына аса м үдделі екенін көрсетеді.

Егер салық заңы мүлтіксіз орындалса, онда салықтардың дер кезінде және толығымен мемлекет кірісіне түсетіні белгілі. Ал салықтар мемлекет кірісіне толығымен және уақтылы түскен жағдайда салық заңдарының орындалуы мен тиімділігі ашық және айқын көрініс табады.

Ешбір салық төлеуші салықтарды өз бетімен дербес және патриоттық-азаматтық сана-сезіммен төлеуге ешқашанда белсенділік танытпайтыны белгілі. Алайда салық төлеуден ешкімнің қашып құтыла алмайтыны да баршаға мәлім.

Салық төлеушінің салық заңдарының әмірлі талаптарын орындамауы немесе қалай болса солай орындауы заңның бұзылуына әкеп соқтырады. Оның үстіне салық органдарының құқыққа сай емес әрекеттері, банк мекемелерінің салық заңдарының өздеріне тиесілі бағыттағы талаптарын орындамаулары да заңға қайшы, кінәлы іс-қимылдар болып саналады.

Осы орайда салық заңдарының бұзылуы өз салықтық міндеттемелерін тиісінше орындамаған немесе мүлдем орындамаған салық төлеушілердің, салық заңдары арқылы өздеріне жүктелген міндеттерді орындамаған банк мекемелері мен басқа да қаржылық-кредиттік органдардың, сондайқ салық төлеушілерге және басқа да субъектілерге қатысты уәкілетті салық органдарының және олардың лауазымды тұлғаларының құқыққа сай емес әрекет-қызметтеріне байланысты салық заңдарының әмірлі талаптарын ойдағыдай атқармаулары сипатында көрініс табады.

Егер құқыққа қарсы осындай әрекеттерді (әрекетсіздіктерді) құқық бұзушылық деп атасақ, онда оны құқықты бұзушы іс-әрекет, яғни құқықтық нормалардың талаптарына қарама қарсы келетін әрекет деп түсіндіруге болады.

Демек құқықты бұзушы тұлға құқық нормаларының талаптарына орай өзіне жүктелген міндеттер мен шектеулерді орындамайтын тұлға болып табылады.

Сонымен, салық құқық бұзушылық -салықтық қатынасқа қатысушылардың салық заңдарының нормаларымен белгіленген өздеріне қатысты міндеттерді тиісінше орындамауларының немесе м орындамауларына байланысты тиісті заң актілерінде заңи жауапкершілік көзделген құқыққа қайшы, кінәлі әрекет не болмаса әрекетсіздік болып сипатталады.

Дәріс 9

Кеден ережелерін бұзғаны үшін істерді қарау тәртібі

Бірыңғай кедендік аумақты қалыптастыру – бұл бірыңғай экономикалық кеңістік іргетасының қалануы. Кеден одағынан Бірыңғай экономикалық кеңістік қалыптастыруға көшу экономикалық қызметті реттеудің біртектес құқықтық механизмдерін құрастыру және тауарлар мен қызмет көрсетудің бірыңғай нарығын қалыптастырудың маңызды сатысы екені белгілі.

Бірыңғай экономикалық кеңістікті қалыптастыратын Кеден одағын құрастырудан негізгі Келісімшарттарды күшіне енгізуге дейінгі өтудің негізгі сатыларының уақытша кезеңін келесідей етіп көрсетуге болады.

1. 2010 жылдың 1 қаңтарынан бастап Беларусь, Қазақстан, Ресейдің Кеден одағы өзінің қызметін іс жүзінде бастады.
2. 2010 жылдың 1 шілдесінен Кеден Одағының Кеден Кодексі және бірнеше маңызды халықаралық келісімшарттар күшіне енді. Осылайша, бірыңғай кеден заңнамасын қалыптастыруының белсенді кезеңі жалғасын тапты.
3. 2011 жылдың 1 шілдесінде кеден бақылауы Кеден одағының сыртқы шекарасына өтті, бұл Кеден одағына бірыңғай кедендік аумақты қалыптастыруға мүмкіндік береді.
4. 2012 жылдың 1 қаңтарында тауарлар, қызметтер, капитал мен жұмыс күшінің қатысушы мемлекеттер шекарасы арқылы еркін өтуін толыққанды және тиімді қамтамасыз ету мақсатында Бірыңғай экономикалық кеңістікке көшу басталды.

Бұдан әрі 2012 жылдың 1 қаңтарынан бастап мемлекеттер Бірыңғай экономикалық кеңістіктің шеңберін одан әрі кеңейтетін әрекеттер жасайтынын нақты сенімділікпен айтуға болады.

2010 жылдың 1 қаңтарынан бастап Белоруссия, Қазақстан және Ресей арасында құрылған Кедендік одақ өзінің іс жүзінде жұмысын атқару кезеңіне қадам басты. Жаңа Одақ Қазақстан Республикасы Президенті Нұрсұлтан Әбішұлы Назарбаевтың 1994 жылдың наурыз айында М.В.Ломоносов атындағы Мәскеу Мемлекеттік университеті қабырғасында айтқан тиісті институттық құрылымы бар Еуразиялық кеңістік құру туралы бастамасының жүзеге асуының нәтижесі деп айтуға толық негіз бар. Бұл бастама, Елбасының басқа да идеялары тәріздес, әлемдік тәжірибені зерттеу, тиісті жағдайды мұқият сараптау және экономикалық мақсаттар негізінде өмірге келді. Қазіргі таңда әлемнің Еуропа, Оңтүстік Америка, Оңтүстік және Орталық Африка аймақтарында бірнеше интеграциялық бірлестіктер бар екендігі баршаға мәлім. Саяси жағдайларға байланысты олардың әрқайсысы алуан түрлі қағидалар негізінде қалыптасқан, алайда әрдайым тиімді де пайдалы болды. ~~Бірақ~~ XIII ғасырдың өзінде Үлкен Ганзей сауда одағы

құрылған болатын. Ал XIX ғасырда кедендік одақ арқылы канцлер Бис -марк Германия мемлекетін құрған. Еуропадағы кедендік одақтың қалыптасу үдерістері 1957 жылы Еуропалық одақ туралы келісімге қол қою сәтінен, яғни кезеңдік тұрғыда бәріне бірдей тиімді болуы тиіс кедендік төлемдер мен алымдарды алып тастаудан басталғандығы бәрімізге мәлім. Ал 1968 жылдан бастап ЕО-ға мүше мемлекеттер арасындағы шекаралық ай-мақтарда кедендік бақылаулар біртіндеп алынып тасталды. Бұл үдеріс 1993 жылдары аяқталып, бірыңғай төлем бірлігі ретінде бірыңғай валюта өмірге келді. Жалпы алғанда, Еуропа аталмыш одақты құруға 40 жылға жуық уақытын жұмсады. Ал бізде кедендік одақты құру аса қысылтаяң мерзім аралығында өтті. Белоруссия, Қазақстан және Ресейдің кедендік одақ қалыптастырудағы жолы 15 жылды мерзімді құрайды. Оның ішінде құқықтық базаны қалыптастыруға, көптеген скептиктердің еуропалық тәжірибеге сілтеме жасай отырып, еуразиялық үдерістер бірнеше онжылдықтарды алады деген ойларына қарамастан 2 жыл ғана уақыт жұмсалып отыр. Негізінен бұл жетістікке ел басшыларының саяси жігері мен ел үкіметтерінің іскерлік қызметтерінің арқасында қол жеткізіліп отыр. ЕурАзЭҚ бірлестігі аясының өзінде еркін сауда режимін қалыптастыру бағыты бойынша маңызды қадамдар жасалған. Бұл қоғамдастыққа мүше мемлекеттер арасындағы өзара тауар айналымы мен өзара инвестиция көлемдерін ұлғайтуға мүмкіндіктер берді. Еуразиялық даму банкі, Дағдарысқа қарсы қор және Жоғары технологиялар орталы сияқты қаржы интеграциясының нақты механизмдері құрылды. Интеграциялық мәселелерді шешуге өзіндік тұрғыдағы, тіпті экстремалдық тұрғыда, жеделдетуші серпін ретінде әлемдік қаржы-экономикалық дағдарысы да өз септігін тигізгендігін атап өткен жөн. Кедендік одақ жүзінде бірлестік құру фактісінің өзін дағдарысқа қарсы пәрменді шара деп тануға әбден болады. Алдағы екі жыл оның ауқымды түрде алға басу кезеңі болатындығы күмәнсіз. Бұлай деп тұжырымдауға толық негіз бар. Сарапшылар Кедендік одақтың тигізетін оңды әсерін Ресей үшін 400 миллиард долларға, ал Белоруссия мен Қазақстан үшін 16 -18 миллиард доллар үлемінде бағалап отыр. Түптеп келгенде, бұл қадам арқылы, Н.Ә.Назарбаев өз еңбектерінің бірінде атап өткендей, халқы 180 миллион адамды қамтитын, яғни ТМД ха-қының 60 пайызын құрайтын ортақ рынок қалыптастыруға жол ашылып отыр. Екі елдің ортақ өндірістік әлеуеті бүгінгі күні 600 млрд. долларға бағаланып, мұнай қоры 90 млрд. баррель, ауылшаруашылық өнімі ауқымы 112 млрд. долларды құрауда. Кедендік одақ аумағында бүкіл посткеңестік кеңістіктің ішкі жалпы ұлттық өнімінің 85 пайызы өндіріледі. Үш елдің ортақ ішкі жалпы ұлттық өнімі 2 триллион

доллардан асып, 2015 жыл қарай 15 -18 пайыз шамасында өседі деп күтілуде. Осының бәрі Кедендік одаққа әлемдік беделді интеграциялық ұйымдардың бірі болуына, әлемдік экономикалық жүйеде маңызды орын алуға мүмкіндік бермек. Алайда, ең бастысы, кез келген жоғары деңгейдегі экономикалық және саяси мақсаттағы мұндай бірлестіктер не үшін орын алуда десеңіз, ол – ортақ тарихы мен менталитеті және әлі де болса достық әрі туысқандық байланыстарын жұлтырмаған халықтарымыздың әл -ауқатын арттыру, тұрғындарға жайлы өмір сүру жағдайларын жасау. Интеграцияның бұл кезеңіне Алматыда 2009 жылы 19-20 желтоқсанда өткен Белоруссия, Қазақстан және Ресей президенттерінің бейресми кездесулеріндегі Бірлескен мәлімдемеде алға басылған қадам ретінде баға берілген болатын. Онда “Ең бастысы, біздің мақсат еткен нәрсеміз біздің халықтарымыздың жоғары өмір сүру сапасы, елдеріміздің экономикалық-әлеуметтік тұрақты дамуы... Кедендік одақ өзара саудаға шығарылған өнімнің бәсекеге қабілеттілігінің артуына септігін тигізіп, инвестиция жаңа мүмкіндіктер ашатын болады” делінген. Бұл пікірлер қаңтардағы Елбасы Жолдауымен үндесуде. “Қазақстан ТМД-дағы интеграциялық процесстердің белсенді қатысушысы болып табылады. 2010 жылдың 1 қаңтарынан бастап күшіне енген Ресей және Беларусьпен Кедендік одақ құрылуы барлық қазақстандық интеграциялық бастамалардың ішіндегі ең қарқындысы. Үш ел интеграциясының келесі кезеңі 2012 жылдың 1 қаңтарынан бастап Бірыңғай экономикалық кеңістіктің құрылуы болмақ. Бұл қаржы мен жұмыс күші еркін орын алмасуы қамтамасыз ететін интеграцияның жоғары деңгейі”, делінген Жолдауда. Және бұндай пікір әділ болып табылады. Себебі оның бірі екіншісімен тікелей байланысты. Көптеген кедендік кедергілерді жою экономиканы дамытуға, жаңа өндірістер мен салалардың пайда болуына, сәйкесінше тауар мен қызмет түрлерінің артуына септігін тигізіп, өз кезегінде бұл дегеніңіз жұмыс орындарының едәуір өсуіне әкелмек. Бұл – жұмыспен қамту, жалақы, көптеген әлеуметтік бағдарламалардың жүзеге асуы, шекарадағы артық төлемдер мен алымдардың жойылуы есебінен өндірістік және тамақ өнімдері бағаларының тұрақтануы, тіпті төмендеуі болып табылады. Сондай-ақ бұл ортақ экономикалық және гуманитарлық кеңістікте адамдардың еркін қозғалысы болмақ. Кедендік одақ әлемдегі ең тартымды рынокқа айнала отырып, өңірлік рынокты кеңейтеді және үш елдің экспорты көлемін ұлғайтпақ. Мысалға Қазақстан ірі минералдар мен энергия көздері қорының иесі бола отырып, дайын өнім шығару мен оны экспорттау арқылы экономиканың шикізаттық сипатынан арылуға тырысуда. Бұдан бөлек, Қазақстан теңізге шығар жолы жоқ ең ірі мемлекет. Кедендік одаққа

мүше болу бізге қолайлы транзиттік тарифтерді белгілеу арқылы бұл мәселелерді шешуге жол ашады. Тауар ағыны еш бұрмалаусыз жандана түсетін болады. Шекарадағы кедергілер жойылады – бұл дегеніңіз іскерлік үдерістердің жылдамдауы, прогрессивті инновациялық өсу деген сөз. Әрине, алдымен Кедендік одақ, содан кейін Бірыңғай экономикалық кеңістік құру – ауқымды әрі күрделі үдеріс. Олүкіметтер арасындағы ықпалдастық пен үйлестіруді күшейтуді, әсіресе мүше мемлекеттердің кедендік, салық, көлік және басқа да құрылымдарының ықпалдастығын қажет етеді. Кедендік одақты және жалпы экономикалық кеңістікті қалыптастыру – бұл үкіметтердің, әсіресе кедендік, салықтық, көліктік және оған қатысушылардың басқа да мекемелерінің өзара әрекеттесуі мен үйлесімділігін нығайтуын талап ететін, қиын, көп жоспарлы үдеріс болып табылады. Сол себепті де Кедендік одақтың комиссиясы құрылды және оның шешімі барлық қатысушы -ларға міндетті болып табылады. Басқа сөзбен айтқанда, жаңадан құрылған халықаралық ұйымға үш елдің әрқайсысының мемлекеттік органдарының жекелеген өкілетіліктері бағытталды. Аталған кадамның еліміздің Негізгі заңына сәйкестілігін анықтау үшін, Премьер - Министр Қазақстан Республикасының Конституциялық кеңесінен алдын ала түсінік беруді сұраған. 2009 жылдың қарашасында Конституциялық кеңес Конституцияның егемендік, унитарлық, басқару түрі мен мемлекеттің территориялық тұтастығы, және азамат пен адамдардың құқығы мен бостандықтары туралы ережелері бұрмаланбаған жағдайларда, Қазақстан үшін КОК шешімінің міндеттілік сипатқа ие екендігі туралы оң қорытындыларын берді. Жоғарыда атағандай, Беларусь, Қазақстан және Ресей арасында қабылданған халықаралық келісім шарттың қағидаларына сәйкес кедендік одақ үш кедендік территорияларды – біртұтас кедендік аумаққа біріктіруді қарастырады. Бұл үдеріс іс жүзінде 2010 жылдың бірінші шілдесінен бастап қолданысқа кіреді. Осы аумақта өндірілген және біртұтас аумақта еркін айналымда болатын үшінші елдерде өндірілген тауарлардың сауда-саттық айналымына кедендік баждар мен экономикалық сипаттағы шектеулер алынып тасталады. Үш ел үшінші елдермен бірыңғай кедендік тарифті және тауарлармен сауда -саттықты реттеудің басқа да бірегей шараларын қолданатын болады. Бірыңғай кедендік тариф – бұл шешуші құжат әрі бірыңғай сауда саясатының маңызды элементі болып табылады. Бұл сыртқы экономикалық қызметтің Бірыңғай сауда номен-клатурасына сәйкес жүйелендірілетін үшінші елдерден бірыңғай кедендік аумаққа кіргізілетін тауарлар қолданылатын кедендік баж салықтары ставкаларының жиынтығы. Ол үшінші елдерден кіргізілетін тауарларға

таратылады, бірақ ТМД елдерінен әкелінетін тауарларға қолданылмайды (ТМД елдері ішінде еркін сауда аймағы жұмыс істейді). Тауарлық позициялардың жалпы саны (ЕТТ) 11 214 өлшемді құрайды. Қазақстан инвестициялық жобаларға сәйкес өндіру жоспарланған тауарларға қатысты төмен ставкалар қолдану мүмкіндігін салынып жатқан зауыттар өндірістік қуаттарына шыққанға дейінгі кезеңге кейінге қалдырып отыр. Мысалы, олар алюминий, мұнай-химия саласындағы тауарларға, құрылыс материалдарына, минералды тыңайтқыштарға, маталарға және т.б. өнімдерге қолданылады. Осыған қоса, инвестициялық келісімдер шеңберінде кедендік баж салығын төлемей-ақ технологиялық жабдықтарды, жиынтықтаушы бұйымдар мен қосалқы бөлшектерді әкелу мүмкіндігі көзделген. Ендігі бастысы, ол Кеден кодексінің 2010 жылдың 1 шілдесінде күшіне енуінен бастап Кедендік одаққа қатысушылар арасында тауарларды кедендік ресімдеу болмайды, сондай-ақ Ресей мен Беларусь арасындағы үшінші елдерде өндірілетін тауарларға да кедендік ресімдеулер қолданылмайды. Осыған ұқсас үшінші елдерде өндірілетін тауарлар жөніндегі шарттар Қазақстан мен Ресей арасында 2011 жылдың 1 шілдесінен бастап күшіне енеді. Әрине, кедендік ресімдеу алып тасталғаннан кейін де ішкі шекаралардағы бақылаулар бірден жойылмайды. 2011 жылдың 1 шілдесіне дейін кедендік, санитарлық-эпидемиологиялық, фито-санитарлық, ветеринарлық, көліктік және шекаралық бақылау түрлері сақталады. Бірақ олар да шекаралық бақылауды қоспағанда кейін Кедендік одақтың сыртқы шекараларына шығарылады. Интеграцияның ең өзекті мәселелерінің бірі ЕурАзЭҚ-қа мүше мемлекеттердің Бүкіл әлемдік сауда ұйымына кіруі болып отыр. Қол жеткізілген келісімдерге сәйкес, БСҰ-ға кіру Кедендік одақтың басқа мүшелерімен ортақ ұстанымдарды келісе отырып бірлесіп жүзеге аспақ. Бұл мақсатта үш мемлекет өкілдерінен құралған бірыңғай келіссөз жүргізуші топ құрылды. Жалпы, атап өтетін жәйт, Кедендік одақтың қалыптасу процесі мен Қазақстанның БСҰ-ға кіруі – бұл мемлекеттің сыртқы сауда режиміне ғана емес, сондай-ақ, жалпы экономикаға әсер ететін қосарлас процесс. Яғни, бұл бағыттағы жұмыстар жалғасуда. Қазіргі таңда Қоғамдастықта халықаралық қызмет саласында, бірыңғай көлік кеңістігін қалыптастыруда, ортақ энергетикалық рынокта және келісілген әлеуметтік саясат саласында стратегиялық бағыттар айқындалған. Бүгінде әлемде күрделі экономикалық жағдай қалыптасып отыр. Бір жағынан мемлекеттер тарапынан дағдарысқа қарсы қабылданған шаралар жаһандық қаржы апатына жол бермей, өз экономикаларына тигізер зардаптарын мүмкіндігінше жеңілдетуге жол ашты. Дегенмен, дағдарыстың айтарлықтай кері әсерін ескере отырып, экономикада түбегейлі тұрақтылық

әлі күнге орнамағанын мойындауымыз қажет. Алдымызда экономикалық, қаржы, өндірістік және басқару жүйелерін ұйымдастыруда мемлекеттердің қағидаттық жаңа деңгейге өтуіне және туындаған жаңа мәселелерді шешуге бағытталған үлкен әрі қиын жұмыстар тұр. Бұл, яғни еліміздің экономикасын дағдарыстан кейінгі дамуға дайындау Президент Жолдауының арқауы болып табылады. “Қазірден бастап біздің кәсіпкерлерге пайда болған жаңа мүмкіндіктерді дұрыс бағалап, жаңа нарыққа шығудың тиімді стратегияларын әзірлеумен барынша айналысып, бәсекеге қабілеттілігін арттыру қажет” – екендігін Елбасы Жолдауында атап өтті. Қорытындылай келе Қазақстан Республикасының Президенті Нұрсұлтан Назарбаевтың “...еуразиялық интеграцияның ұзақ мерзімді келешегінде балама жоқ” деген сөздерін еске сала кету қажет. Бұл өте орынды сөз. Кедендік одақ Бірыңғай экономикалық кеңістік құрудың негізі болып табылады. Және ол әбден мүмкін. Оны келесі фактілер дәлелдейді. Біріншіден, үш мемлекет кең ресурстық базаларға ие, сонымен қатар, білікті жұмыс күші жеткілікті. Екіншіден, ақымды рынок бар. Беларусь, Қазақстан және Ресей өзіне жеткілікті жоғары деңгейдегі экономикаларына ие. Ең бастысы – болашақта Кедендік одаққа мүше мемлекеттер ортақ ақша бірлігі негізінде валюта одағын құруы мүмкін. Бұл ұйымның құжаттарында оның жаңа мүшелер есебінен кеңейі әуел бастан қарастырылғанын айта кеткен жөн. Бүгінгі күні Кедендік одақтың құрылу процесі кері шегінбейтіндей күйге жетті деп нақты айтуға болады.